

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за червень 2024 року

Зміст

1. Справи про банкрутство	5
1.1. Щодо залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду та застосування ст. 242 ГПК України	5
1.2. Застосування ст. 388 ЦК України у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції за позовом боржника в особі ліквідатора про витребування майна від добросовісного набувача в межах провадження у справі про банкрутство	7
1.3. Застосування п. 3 ч. 1 ст. 388 ЦК України при витребуванні майна у добросовісного набувача	10
1.4. Застосування ст. 625 ЦК України в разі невиконання рішення суду, ухваленого за наслідками розгляду заяви про покладення субсидіарної відповідальності	13
1.5. Про кредиторські вимоги податкового органу	15
2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством	17
2.1. Про неможливість застосування положення «Правила Болар» з огляду на чинне законодавство України	17
2.2. Про наслідки звернення суб'єкта господарювання до АМКУ з позовною заявою, одна з вимог якої не підпадає під юрисдикцію господарських судів і загалом не підлягає судовому розгляду	19
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	21
3.1. Щодо питання «розмивання частки учасника у статутному капіталі» та встановлення кінцевого бенефіціарного власника	21
3.2. Про недопустимість обмеження у статуті ТОВ передбаченого законом корпоративного права учасника товариства одержувати інформацію про діяльність товариства	26
3.3. Про відсутність підстав для визнання недійсним рішення загальних зборів релігійної організації УПЦ через відмову настоятеля брати участь у цих зборах	30
3.4. Щодо вимог про визнання права власності на квартиру в житловому будинку, який будувався за внески членів кооперативу, присудження обслуговуючому кооперативу суми пайових внесків спірної квартири, скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень на спірну квартиру	33
3.5. Про визначення початку перебігу позовної давності у справах за позовами ФГВФО (як кредитора, що також діє в інтересах інших колишніх кредиторів), застосування ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та можливість надання Верховним Судом правового висновку щодо застосування норми права	

у разі незазначення в ухвалі про відкриття касаційного провадження такої підстави касаційного оскарження	36
3.6. Про відсутність правових підстав для нарахування та стягнення з державної іпотечної установи інфляційних втрат і трьох процентів річних за прострочення сплати відсоткового доходу за облігаціями протягом дії в Україні воєнного стану	42
4. Справи щодо земельних відносин та права власності	45
4.1. Щодо надмірності вимоги про знесення самочинного будівництва у разі погодження при укладенні мирової угоди власником земельної ділянки будівництва на ній	45
5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів	48
5.1. Про обов'язок гаранта сплатити кошти за гарантією	48
5.2. Про застосування наказів Міністерства енергетики України від 28.03.2022 № 140 та від 15.06.2022 № 206 до правовідносин купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом у період дії воєнного стану в Україні	51
6. Процесуальні питання	53
6.1. Щодо судового збору за подання до господарського суду заяви про забезпечення доказів	53

Перелік уживаних скорочень

АМКУ	– Антимонопольний комітет України
АТ	– акціонерне товариство
ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВС	– Верховний Суд
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЄДР	– Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
Закон про ОСББ	– Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»
ЗК України	– Земельний кодекс України
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КУзПБ	– Кодекс України з процедур банкрутства
НКРЕКП	– Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг
ОП КГС ВС	– об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ОСББ	– об'єднання співвласників багатоквартирного будинку
ПК України	– Податковий кодекс України
ПП	– приватне підприємство
ПрАТ	– приватне акціонерне товариство
СК України	– Сімейний кодекс України
СП КГС ВС	– судова палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
ФГВФО	– Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ЦК України	– Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Щодо залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду та застосування ст. 242 ГПК України

КУзПБ не містить такої підстави для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство як неявка заявника у перше судове засідання.

Направлення відповідних процесуальних документів на електронну адресу сторони у справі, наведену в документах, що подавались до суду, не заборонено, однак такі дії не можуть замінити належне надсилання учаснику судового рішення у порядку, передбаченому ст. 242 ГПК. У розумінні процесуального закону надіслання судового рішення на електронну пошту за адресою, зазначеною заявником в його процесуальних заявах, поданих до суду (позовна заява, апеляційна та/або касаційна скарга, заяви / клопотання), в яких наявне прохання про надіслання копій процесуальних документів на електронну пошту, яка не є офіційною, не може вважатися належним врученням та підтверджувати день вручення.

Якщо суд надіслав рішення на електронну адресу, яку зазначив учасник справи, це можна вважати додатковим засобом інформування учасника справи, який посилює реалізацію гарантії учасника бути обізнаним про свою справу. Однак це не звільняє суд від обов'язку надіслати учаснику справи повне рішення у спосіб, встановлений процесуальним законом

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу СТОВ «Райагрохім» у справі за заявою ТОВ «Суффле Агро Україна» до СТОВ «Райагрохім» про визнання банкрутом.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Господарський суд ухвалою, постановленою на підготовчому засіданні, заяву ТОВ «Суффле Агро Україна» про відкриття провадження у справі про банкрутство СТОВ «Райагрохім» залишив без розгляду на підставі ч. 4 ст. 202, п. 4 ч. 1 ст. 226 ГПК України з урахуванням положень ст. 35, 39 КУзПБ. Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що представник ініціюючого кредитора, який був обізнаний про час та місце судового засідання, у підготовчому засіданні не з'явився, поважних причин неявки суду не вказав, клопотання про розгляд справи без його участі не подав, оригіналів доказів, які суд просив надати для огляду в судовому засіданні (необхідних для виконання судом визначеного ст. 39 КУзПБ обов'язку щодо перевірки обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство), не надав.

Апеляційний господарський суд постановою ухвалу господарського суду скасував, справу направив до суду першої інстанції.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована, зокрема, тим, що здійснене судом повідомлення про дату, час і місце судового засідання потрібно вважати належним, якщо при цьому були дотримані вимоги ст. 121, 122, 242 ГПК України; направлення судом на електронну адресу кредитора, зазначену ним в заяві, не можна вважати повідомленням, здійсненим в порядку п. 37 гл. 2 розд. III ЄСІТС, оскільки зазначена ухвала суду першої інстанції не була надіслана засобами підсистем ЄСІТС.

У випадку неявки кредитора у підготовче засідання та ненадання витребуваних судом документів, необхідних для вирішення питання щодо відкриття провадження у справі про банкрутство, господарський суд не був позбавлений можливості відкласти підготовче засідання в межах строків, установлених ч. 2 ст. 35 КУзПБ.

Залишення заяви ТОВ «Суффле Агро Україна» про відкриття провадження у справі про банкрутство СТОВ «Райагрохім» без розгляду з підстав незабезпечення явки представника у судові засідання та ненадання витребуваних судом документів не відповідає приписам ст. 34, ч.1 ст.39 КУзПБ, норми якого мають пріоритет у застосуванні при розгляді справ про банкрутство щодо інших законодавчих актів. Таке процесуальне рішення як залишення заяви без розгляду за результатами розгляду заяви про відкриття провадження у справі в підготовчому засіданні не передбачене ч. 5 ст. 39 КУзПБ.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду ОП КГС ВС зазначила, що положення ч. 5 ст. 39 КУзПБ передбачають дві альтернативні дії, що їх може вчинити суд за результатами розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство.

КУзПБ передбачає можливість залишення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду, водночас такі випадки чітко регламентовані.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 КУзПБ (у редакції, чинній на момент звернення із заявою та постановлення судом першої інстанції ухвали про її залишення без розгляду) господарський суд не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви про відкриття провадження у справі або закінчення строку на усунення недоліків заяви повертає її та додані до неї документи без розгляду, якщо:

- заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

- до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від заявника надійшла заява про відкликання заяви про відкриття провадження у справі;

- заявником до цього суду подано іншу заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо того самого боржника і щодо такої заяви на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство, повернення заяви про відкриття провадження у справі.

Крім того, у ч. 6 ст. 38 КУзПБ встановлено право заявника на відкликання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Якщо відкликання відбувається до постановлення ухвали про прийняття заяви, то суд постановляє ухвалу про повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (абз. 2 ч. 6 ст. 38 КУзПБ). У разі відкликання заяви після постановлення ухвали про її прийняття до дати проведення підготовчого засідання суду господарський суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду (абз. 3 ч. 6 ст. 38 КУзПБ).

Отже, КУзПБ не містить такої підстави для залишення без розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство як неявка заявника у перше судові засідання, що є ключовим питанням у цій справі.

Що ж до вручення судових рішень, то ОП КГС ВС взяла до уваги висновки, викладені у постанові ВП ВС від 10.04.2024 у справі № 454/1883/22.

ОП КГС ВС зазначила, що процесуальним законодавством, чинним на час ухвалення рішення судом першої інстанції, передбачено два способи надсилання судового рішення: рекомендованим листом з повідомленням про вручення та в електронній формі через підсистему «Електронний кабінет», у тому числі шляхом направлення листа на офіційну електронну пошту засобами підсистем ЄСІТС у випадках, передбачених п. 37 гл. 2 розд. III Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – Положення про ЄСІТС).

Вимога про надіслання судового рішення через підсистеми ЄСІТС є обов'язковою для осіб, визначених п. 10 Положення про ЄСІТС, та тих осіб, які добровільно зареєстрували офіційні електронні адреси в ЄСІТС.

Надсилання судового рішення в той чи інший спосіб учаснику справи є процесуальним обов'язком суду. Відомості про вручення (доставлення) рішення суду учаснику справи містяться у розписці про вручення, у повідомленні про доставлення копії судового рішення на офіційну електронну адресу особи, у відмітці на поштовому повідомленні про вручення судового рішення. У разі відсутності таких відомостей судове рішення вважається неврученим.

Надсилання відповідних процесуальних документів на електронну адресу сторони у справі, наведену в документах, що подавались до суду, не заборонено, однак такі дії не можуть замінити належне надсилання учаснику судового рішення у порядку, передбаченому ст. 242 ГПК України. У розумінні процесуального закону надіслання судового рішення на електронну пошту за адресою, зазначеною заявником в його процесуальних заявах, поданих до суду (позовна заява, апеляційна та/або касаційна скарга, заяви / клопотання), в яких наявне прохання про надіслання копій процесуальних документів на електронну пошту, яка не є офіційною, не може вважатися належним врученням та підтверджувати день вручення.

Якщо суд надіслав рішення на електронну адресу, яку зазначив учасник справи, це можна вважати додатковим засобом інформування учасника справи, який посилює реалізацію гарантії учасника бути обізнаним про свою справу. Однак це не звільняє суд від обов'язку надіслати учаснику справи повне рішення у спосіб, установлений процесуальним законом.

За результатом розгляду касаційної скарги ОП КГС ВС постанову суду апеляційної інстанції залишила без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 07.06.2024 у справі № 904/1273/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119740976>.

[1.2.Застосування ст. 388 ЦК України у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції за позовом боржника в особі ліквідатора про витребування майна від добросовісного набувача в межах провадження у справі про банкрутство](#)

У «горизонтальних» відносинах – відносинах між боржником та набувачем майна – положення Конвенції застосовуються лише у тій межі, що не суперечить суті правозахисних відносин, а не у всіх випадках витребування майна у набувача в процедурах банкрутства.

При застосуванні ст. 388 ЦК України у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції у відносинах між боржником-позивачем та добросовісними набувачами суди повинні встановити підстави набуття спірного майна добросовісним набувачем, значення такого майна для нього, зіставити вартість цього майна з майновим станом особи-відповідача, встановити цільове призначення такого майна та обставини його використання добросовісним набувачем, спрямованість волевиявлення учасників правовідносин та їх фактичні наміри, а також інші обставини, які поза обґрунтованим сумнівом свідчатимуть про пропорційність втручання у мирне володіння майном добросовісним набувачем

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Товариства в особі ліквідатора у справі за позовом Товариства в особі ліквідатора до ОСОБА_1 та ОСОБА_2 про витребування майна із чужого незаконного володіння у межах справи про банкрутство Товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Предметом судового розгляду в межах справи про банкрутство є позов арбітражного керуючого про витребування земельних ділянок на користь боржника на підставі ст. 330, 338 ЦК України, а також ст. 1 Першого протоколу Конвенції.

Судами встановлено вибуття спірних земельних ділянок із володіння Товариства на підставі рішення суду, яке в подальшому було скасоване. У цій справі суди не встановили обставин недобросовісності відповідачів, натомість їх добросовісність не ставиться під сумнів.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суди попередніх інстанцій виходили з того, що витребування спірних земельних ділянок призведе до непропорційного втручання у право власності добросовісного набувача.

Колегією суддів КГС ВС справа була передана на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство для відступу від правових висновків, викладених у постановках ВС, та уточнення висновків, наведених у постанові ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС від 18.02.2021 у справі № Б-39/187-08, в частині того, чи відповідатиме легітимній меті процедур банкрутства витребування від добросовісного набувача на користь боржника нерухомого майна на підставі п. 3 ч. 1 ст. 388 ЦК України, чи буде пропорційним таке втручання у мирне володіння таким майном відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, яким чином можливе дотримання принципу пропорційності за одночасної наявності обставин відсутності волі власника щодо вибуття спірного майна з його володіння та встановлення обставин добросовісного набуття права власності останнім набувачем.

СП КГС ВС, розглядаючи справу, наголосила на важливості дотримання критеріїв сумісності заходу втручання у право власності з гарантіями, встановленими ст. 1

Першого протоколу до Конвенції. Заходи захисту, на які посилається ЄСПЛ, стосуються не лише втручання держави, а й приватних осіб і можуть мати превентивний або виправний характер.

КГС ВС зазначив, що ст. 1 Першого протоколу до Конвенції не містить чітких процедурних вимог або зобов'язань процесуального характеру, що стосуються як державних органів, так і відносин між приватними сторонами. Якщо втручання в право на мирне володіння майном вчинене приватною особою, то для держави виникає позитивне зобов'язання забезпечити у своїй правовій системі відповідні процедури, щоб майнові права були достатньо захищені законом та існували ефективні засоби правового захисту, за допомогою яких «жертва втручання» може відстояти свої права.

У «горизонтальних» відносинах – відносинах між боржником у справі про банкрутство та набувачем майна, що витребується до ліквідаційної маси боржника, положення Конвенції застосовуються лише у тій межі, що не суперечить суті правозахисних відносин, а не в усіх випадках витребування майна у набувача в процедурах банкрутства. Незалежно від суб'єкта звернення до суду (чи це фізична, чи юридична особа) держава повинна забезпечувати таким особам можливість захистити свої права, в тому числі і шляхом надання можливості звернення до суду з відповідним позовом. При цьому суд має розглянути такий позов з дотриманням відповідних матеріальних та процесуальних норм, якими передбачено захист певного права заявника-позивача.

З урахуванням наявного правового регулювання КГС ВС зазначив, що у разі витребування спірного майна від добросовісного набувача на користь власника суди, застосовуючи ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, повинні досліджувати обставини справи щодо наявності легітимної мети при витребуванні спірного майна, а також досліджувати обставини справи щодо того, чи відповідні дії є пропорційними легітимній меті втручання в право. Відповідно, кожна із сторін, звертаючись до суду за захистом права власності на підставі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, повинна довести в порядку, передбаченому ст. 74, 76, 77 ГПК України не лише, що таке витребування є законним та переслідує законну мету, а й те, що така легітимна мета є пропорційною.

При цьому КГС ВС зауважив, що легітимною метою у випадку витребування арбітражним керуючим нерухомого майна від набувача такого майна на підставі ч. 1 ст. 388 ЦК України можна вважати судовий нагляд у процедурах банкрутства та нагляд за дотриманням інтересів кредиторів щодо збереження об'єктів ліквідаційної маси, а також інтересів боржника щодо задоволення грошових вимог кредиторів.

Віндикація в межах провадження у справі про банкрутство є не лише способом консолідації ліквідаційної маси, оскільки захист права власності боржника з урахуванням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції презюмується. Такий захист спрямований на попередження свавільного захоплення власності, конфіскації, експропріації та інших порушень безперешкодного користування своїм майном саме власником, в тому числі власником, який є боржником у провадженні у справі про банкрутство, оскільки такий

власник майна наділений правом на погашення власних боргів за рахунок належного йому майна. Повернення майна може безпосередньо вплинути як на діяльність юридичної особи – боржника в цілому, так і на права керівників юридичної особи, її засновників та учасників.

КГС ВС звернув увагу, що під час провадження у справі про банкрутство потрібно чітко встановити, в яких випадках втручання у мирне володіння майном є пропорційним, оскільки і боржник-власник, і кінцевий добросовісний набувач наділені захистом права на мирне володіння спірним майном, передбаченим ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

Зважаючи на це, КГС ВС зазначив, що при застосуванні ст. 388 ЦК України у поєднанні зі ст. 1 Першого протоколу до Конвенції у відносинах між боржником-позивачем та добросовісними набувачами суди повинні встановити підстави набуття спірного майна добросовісним набувачем, значення такого майна для нього, зіставити вартість цього майна з майновим станом особи-відповідача, встановити цільове призначення такого майна та обставини його використання добросовісним набувачем, спрямованість волевиявлення учасників правовідносин та їх фактичні наміри, а також інші обставини, які поза обґрунтованим сумнівом свідчатимуть про пропорційність втручання у мирне володіння майном добросовісним набувачем.

КГС ВС наголосив, що зазначені висновки є релевантними до таких правовідносин під час розгляду справ про банкрутство, в яких виникає питання щодо витребування майна у добросовісного набувача на підставі п. 3 ч. 1 ст. 388 ЦК України та ст. 1 Протоколу першого до Конвенції.

З огляду на зазначені висновки КГС ВС зауважив, що суди попередніх інстанцій розглянули справу лише з урахуванням приватного інтересу відповідачів, без встановлення обставин, які можуть вплинути не лише на права боржника, а й права інших кредиторів у межах провадження у справі про банкрутство.

За результатами касаційного провадження судові рішення скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 29.05.2024 у справі № 910/5808/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120065331>.

1.3. Застосування п. 3 ч. 1 ст. 388 ЦК України при витребуванні майна у добросовісного набувача

Вибуття майна з володіння власника (або особи, якій він передав майно у володіння) на підставі правочину, який у подальшому визнано недійсним, можна вважати таким, що відбулось не з їхньої волі в розумінні п. 3 ч. 1 ст. 388 ЦК України, у тому разі, якщо недійсність зазначеного правочину зумовлена впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника власника з другою стороною та/або

іншими конкретними обставинами, які свідчать про відсутність дійсної волі власника на відчуження відповідного майна.

Визнання недійсним фrawdаторного правочину не є достатньою підставою для висновку про вибуття відчуженого за ним майна не з волі власника або особи, якій він передав майно у володіння

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Товариства в особі ліквідатора у справі за позовом арбітражного керуючого до Товариства (далі – боржник); Товариства_2 (далі – відповідач-2); ОСОБА_1 (далі – відповідач-3) про визнання недійсними договорів купівлі-продажу нежитлової будівлі та земельної ділянки; витребування нежитлової будівлі та земельної ділянки з ОСОБА_1 у власність боржника у межах справи про банкрутство

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою господарського суду за заявою Корпорації відкрито провадження у справі про банкрутство Товариства.

У межах зазначеної справи ліквідатор боржника звернувся з позовом до боржника, відповідача-2, ОСОБА_1 про визнання недійсним договору купівлі-продажу нежитлової будівлі та земельної ділянки, укладених між боржником та відповідачем-2, а також про витребування із чужого незаконного володіння ОСОБА_1 відчужених за спірними договорами нежитлової будівлі та земельної ділянки.

Позовні вимоги вмотивовані тим, що спірні договори укладено між заінтересованими особами в період, коли діяльність боржника була збитковою, за наявності невиконаних зобов'язань перед контрагентами, строк виконання яких настав, що свідчить про їх фrawdаторність, укладення задля зменшення розміру його активів з метою виведення майна на користь пов'язаних осіб для унеможливлення задоволення вимог кредиторів за рахунок цього майна і вказує на очевидну неправомірність та недобросовісність таких дій. Вимоги про витребування нежитлової будівлі і земельної ділянки обґрунтовано посиланням на приписи ст. 388 ЦК України.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позовних вимог з огляду на відсутність підстав для застосування ст. 42 КУзПБ, правомірності вибуття спірного майна з власності боржника і, відповідно, і відсутність підстав для витребування майна в порядку ст. 388 ЦК України.

Суд апеляційної інстанції постановою залишив без змін рішення першої інстанції. Апеляційний суд виходив з того, що ефективним способом захисту права власності боржника, порушеного внаслідок вчинення фrawdаторного правочину, є пред'явлення вимоги про витребування майна із чужого незаконного володіння. Право власності на майно зареєстроване за відповідачем-3, а доводів щодо добросовісності / недобросовісності набуття відповідачем-3 майна немає у позовній заяві та апеляційній скарзі.

Справу за касаційною скаргою ліквідатора боржника передано на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС на підставі ч. 1 ст. 302 ГПК України.

СП КГС ВС наголосила, що дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Не допускаються дії особи, які вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Фраудаторними правочинами є правочини, які вчиняються сторонами з порушенням принципів добросовісності та з метою приховування боржником своїх активів від звернення на них стягнення окремими кредиторами за зобов'язаннями боржника, завдаючи тим самим шкоди цьому кредитору.

СП КГС ВС погодилася з висновками суду апеляційної інстанції, що укладені договори не відповідають п. 6 ч. 1 ст. 3 та ч. 3, 6 ст. 13 ЦК України з огляду на встановлені судом обставини. Договори купівлі-продажу нежитлової будівлі та земельної ділянки укладено між заінтересованими (пов'язаними) особами, оскільки на момент їх укладення засновниками боржника та відповідача-2 були члени однієї родини. На момент укладення договорів про відчуження нежитлової будівлі і земельної ділянки на користь відповідача-2 боржник мав невиконані грошові зобов'язання перед ПАТ «Укрсоцбанк» та ініціюючим кредитором.

У контексті застосування ст. 388 ЦК України СП КГС ВС звернула увагу, що наявність у власника права на витребування майна залежить передусім від того, на якій підставі набувач заволодів спірним майном і, відповідно, чи є такий набувач добросовісним, а також від того, як саме майно вибуло з володіння власника чи особи, якій власник передав це майно у володіння, адже коло підстав, за яких власник має право витребувати майно від добросовісного набувача, є обмеженим. Чинне законодавство України не пов'язує можливість або неможливість витребування майна у добросовісного набувача з обставинами щодо наявності або відсутності волі у відчужувача за останнім у ланцюгу угод договором. Витребування майна від добросовісного набувача у такому випадку залежить від наявності або відсутності волі на передачу цього майна у власника майна – відчужувача за першим договором у ланцюгу угод, за якими здійснювалося відчуження майна.

При цьому суд зазначив, що під час розгляду цієї справи не заперечує проти загального висновку, що визнання недійсним у судовому порядку договору (першого у ланцюгу договорів) у відповідних випадках може бути підставою для висновку про вибуття відповідного майна з володіння власника поза його волею.

Висновок про вибуття майна з володіння власника внаслідок вчинення недійсного правочину саме поза його волею має ґрунтуватися на врахуванні підстав недійсності зазначеного правочину та належному з'ясуванні обставин, які свідчать про наявність відповідного дефекту волі при його укладенні, що не можна ототожнювати з дефектом мети фраудаторного договору.

Як зазначила СП КГС ВС, боржник, укладаючи фраудаторний правочин, свідомо бажає настання правових наслідків у вигляді вибуття відповідного майна з його

володіння. Набувач такого майна, який безпосередньо пов'язаний з боржником або з інших обставин не міг не знати про фраздаторний характер правочину, є недобросовісним набувачем.

У зв'язку з наведеним СП КГС ВС дійшла висновку, що визнання фраздаторного правочину недійсним не є безумовною підставою для витребування відчуженого за ним майна з володіння останнього набувача. Необхідною передумовою для цього є встановлення обставин щодо недобросовісності саме цього набувача.

СП КГС ВС зауважила, що сам лише факт недійсності першого в ланцюгу договорів правочину, за яким відчужено відповідне майно боржника, не свідчить про вибуття такого майна з володіння власника без його волі. Адже недійсність правочину як така (без урахування підстав недійсності) не виключає наявності волі власника майна на його відчуження. Однак метою такого відчуження при укладенні фраздаторного правочину є унеможливлення звернення стягнення на це майно та в окремих випадках збереження фактичного контролю над цим майном (у разі відчуження пов'язаній особі).

На думку СП КГС ВС, майно, яке було відчужене за фраздаторним правочином за відсутності дефекту волі, не може бути витребувано саме у добросовісного набувача згідно з приписами ст. 388 ЦК України.

Зважаючи на викладене, СП КГС ВС наголосив, що під час розгляду цієї справи господарські суди попередніх інстанцій мали встановити шляхом дослідження наявних у справі доказів у їх сукупності з урахуванням вірогідності та взаємозв'язку обставин, які б свідчили про наявність підстав для висновку про добросовісність відповідача-3, зокрема про об'єктивну неможливість відповідача-3 бути обізнаним про можливу незаконність вибуття майна з володіння боржника; про недобросовісну поведінку боржника та відповідача-2 при укладенні договору-1 і договору-2, що мають ознаки фраздаторності. Також господарські суди у контексті встановлення добросовісності відповідача-3 мали перевірити відповідність передбаченої договором-3 ціни ринковій вартості майна, обставини фактичної сплати відповідачем-3 коштів на виконання договору-3, придбання ним земельної ділянки та оформлення прав на неї тощо.

За результатами розгляду касаційної скарги СП КГС ВС скасувала рішення судів попередніх інстанцій, а справу передала на новий розгляд до місцевого господарського суду.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 22.05.2024 у справі № 924/408/21 (924/287/23) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/119840740> та Окремою думкою - <https://reestr.court.gov.ua/Review/119841688>

1.4. Застосування ст. 625 ЦК України в разі невиконання рішення суду, ухваленого за наслідками розгляду заяви про покладення субсидіарної відповідальності

Спеціальні норми КУзПБ не обмежують дії ст. 625 ЦК України на правовідносини щодо прострочення виконання особами, притягнутими до субсидіарної відповідальності, грошового зобов'язання, підтвердженого (визначеного) у грошовому еквіваленті судовим рішенням, з урахуванням встановленого індексу інфляції та трьох процентів річних від простроченої суми

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом Товариства в особі ліквідатора до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 (далі – відповідачі) про стягнення коштів у межах справи про банкрутство.

ОСТАВИНИ СПРАВИ

У провадженні господарського суду перебуває справа про банкрутство ТОВ «ЖЕК «Соляні» на стадії ліквідаційної процедури.

Постановою апеляційного господарського суду від 16.12.2020 частково задоволено заяву ліквідатора Товариства про покладення субсидіарної відповідальності; стягнуто солідарно з ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 на користь Товариства і кошти в сумі 3 190 062,79 грн субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства.

На виконання постанови суду було видано відповідний наказ, на підставі якого приватним виконавцем відкрито виконавчі провадження.

Через невиконання відповідачами постанови суду про солідарне стягнення на користь боржника коштів у сумі 3 190 062,79 грн субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства ліквідатор боржника у межах справи про банкрутство звернувся з позовом до відповідачів про стягнення на користь боржника 365 119,69 грн – інфляційні втрат, 108 013,67 грн – три проценти річних, нараховані на підставі ст. 625 ЦК України на нестягнуту суму.

Суди попередніх інстанцій дійшли висновку про наявність правових підстав, передбачених ст. 625 ЦК України для стягнення з відповідачів трьох процентів річних та інфляційних втрат, нарахованих на суму грошового зобов'язання.

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, КГС ВС звернув увагу на те, що у ст. 625 ЦК України визначені загальні правила відповідальності за порушення будь-якого грошового зобов'язання незалежно від підстав його виникнення (договір чи делікт). Приписи цієї статті поширюються на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними нормами закону, який регулює, зокрема, окремі види зобов'язань.

КГС ВС зазначив, що в разі неналежного виконання (прострочення) підтвердженого (визначеного, конкретизованого) судовим рішенням грошового зобов'язання перед кредитором до правовідносин щодо прострочення виконання грошового зобов'язання слід застосовувати приписи ч. 2 ст. 625 ЦК України.

У зв'язку із цим КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що положення ч. 2 ст. 625 ЦК України щодо стягнення з відповідачів на користь

позивача інфляційних втрат та трьох процентів річних підлягають застосуванню до спірних правовідносин.

При цьому доводи скаржника про помилкове застосування до спірних правовідносин ст. 625 ЦК України без врахування особливостей, встановлених КУзПБ, КГС ВС відхилив, оскільки приписи зазначеної статті поширюються на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними нормами закону. Водночас спеціальні норми КУзПБ не обмежують дії ст. 625 ЦК України на правовідносини щодо прострочення виконання особами, притягнутими до субсидіарної відповідальності, грошового зобов'язання, підтвердженого (визначеного) у грошовому еквіваленті судовим рішенням з урахуванням встановленого індексу інфляції та трьох процентів річних від простроченої суми.

Окрім того, КГС ВС визнав безпідставним ототожнення скаржником поняття «кредитор / боржник» як учасника справи про банкрутство та «кредитор / боржник» як сторони грошового зобов'язання, визначеного судовим рішенням, яке набрало законної сили.

Зарезультатами касаційного провадження судові рішення залишено без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 05.06.2024 у справі № 915/1624/16 (915/621/21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119706569>.

1.5. Про кредиторські вимоги податкового органу

Податковий орган не наділений повноваженнями заявляти кредиторські вимоги за зобов'язаннями боржника щодо сплати орендної плати за договором оренди землі, укладеним з органом місцевого самоврядування

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Головного управління ДПС у справі про банкрутство Товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Ухвалою господарського суду відкрито провадження у справі про банкрутство Товариства та введено процедуру розпорядження майном.

ГУ ДПС подало заяву про визнання грошових вимог до боржника на загальну суму 8 037 702,74 грн, у тому числі 6 114 592,68 грн заборгованості з орендної плати за землю.

Ухвалою господарського суду визнано ГУ ДПС конкурсним кредитором у справі про банкрутство Товариства з грошовими вимогами на суму 1 923 128,06 грн. Грошові вимоги в розмірі 6 114 592,68 грн суд відхилив.

Переглядаючи у касаційному порядку судові рішення КГС ВС звернув увагу на те, що кредитор, подаючи до господарського суду відповідну заяву з вимогами до боржника, самостійно визначає розмір таких вимог та підтверджує їх відповідними документами, при цьому до обов'язків суду при розгляді відповідних заяв входить саме

перевірка їх обґрунтованості та наявності документів, що підтверджують відповідні вимоги.

Як зазначив КГС ВС, що оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності. Орендна плата за землю – це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою відповідно до договору оренди землі. Розмір, умови і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою сторін у договорі оренди, крім строків унесення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, які встановлюються відповідно до ПК України (ст. 1, 12 Закону України «Про оренду землі»).

Земельний податок – обов'язковий платіж, що справляється з власників земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також постійних землекористувачів (пп. 14.1.72 п. 14.1 ст. 14 ПК України).

КГС ВС наголосив, що згідно з приписами пп. 269.1.1 п. 269.1 ст. 269 ПК України платниками земельного податку є власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) (пп. 269.1.1.1) та землекористувачі, яким відповідно до закону надані у користування земельні ділянки державної та комунальної власності на правах постійного користування (пп. 269.1.1.2). Натомість за пп. 269.1.2 п. 269.1 ст. 269 ПК України платниками орендної плати – землекористувачі (орендарі) земельних ділянок державної та комунальної власності на умовах оренди.

Отже, законодавцем визначено, що плата за землю може справлятися як у формі земельного податку, так і у формі орендної плати. При цьому одночасне стягнення такої плати і як земельного податку, і як орендної плати зазначеною нормою закону не передбачено.

Об'єктами оподаткування платою за землю, зокрема, є об'єкти оподаткування орендною платою – земельні ділянки державної та комунальної власності, надані в користування на умовах оренди (пп. 270.1.2 п. 270.1 ст. 270 ПКУ).

Орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності – обов'язковий платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою та справляння якого здійснюється відповідно до положень розділу XIII ПК України.

КГС ВС звернув увагу, що відповідно до ст. 288 ПК України підставою для нарахування орендної плати за земельну ділянку є договір оренди такої земельної ділянки, оформлений та зареєстрований відповідно до законодавства; платником орендної плати є орендар земельної ділянки; об'єктом оподаткування є земельна ділянка, надана в оренду. Розмір та умови внесення орендної плати встановлюються у договорі оренди між орендодавцем (власником) і орендарем. Розмір орендної плати встановлюється у договорі оренди, але річна сума платежу не може бути менш ніж три відсотки нормативної грошової оцінки.

Як виснував КГС ВС, орендна плата – це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою згідно з договором оренди землі, ч. 1 ст. 13, ст.15 та 21 Закону України «Про оренду землі», абз. 1 п. 289.1 ст. 289 ПКУ.

При цьому КГС ВС зазначив: аналіз наведених положень законодавства свідчить про те, що обов'язок зі сплати орендної плати є нормативно врегульованим і не може визначатися, змінюватися та припинятися сторонами договору за власним волевиявленням. Якщо орендар земельної ділянки не сплачує орендної плати, то згідно зі ст. 24 Закону України «Про оренду землі» місцева рада як орендодавець має право вимагати від орендаря своєчасного внесення орендної плати.

Як встановили суди попередніх інстанцій, вимоги податкового органу на суму 6 114 592,68 грн заявлені саме як основний платіж з орендної плати з юридичних осіб. ГУ ДПС не є стороною договорів оренди та не є власником земельної ділянки.

У зв'язку з названими обставинами КГС ВС дійшов висновку, що податковий орган не має повноважень на подання заяви з кредиторськими вимогами на суму 6 114 592,68 грн як вимоги щодо заборгованості орендної плати за землю.

Зарезультатами касаційного провадження судові рішення залишено без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.06.2024 у справі № 921/110/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741056>.

2. Справи щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язані з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Про неможливість застосування положення «Правила Болар» з огляду на чинне законодавство України

Чинне законодавство України не передбачає можливість подання заявки на реєстрацію лікарського засобу, у складі якого міститься захищена патентом сполука, та отримання державного реєстраційного посвідчення до закінчення терміну дії патенту.

Практика застосування положення «Правила Болар» у законодавстві низки європейських країн відбувається з урахуванням тих особливостей, які діють у тій чи іншій країні

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Компанії у справі за позовом Товариства до Компанії та МОЗ України про захист порушеного права інтелектуальної власності. Позивач просив суд: зобов'язати Компанію припинити порушення прав Товариства на винахід «ІНФОРМАЦІЯ_1» за патентом України № НОМЕР_1; заборонити Компанії використовувати зазначений винахід шляхом подання заяв про реєстрацію лікарського засобу з використанням зазначеного винаходу, а також вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на введення в цивільний обіг лікарських засобів з використанням цього винаходу; заборонити МОЗ України реєструвати лікарські засоби під торговою назвою «ІНФОРМАЦІЯ_2», подані на реєстрацію Компанією.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Товариство та Компанія не є резидентами України.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що Державний експертний центр МОЗ України прийняв до розгляду заяву Компанії на лікарський засіб з торговою назвою ІНФОРМАЦІЯ_2, діючою речовиною якого є сполука, тотожна з композицією, яка захищена належним позивачу патентом України № НОМЕР_1.

Компанія не заперечує факт подання заявки на реєстрацію лікарського засобу.

Згідно з висновком експерта у лікарських засобах з торговою назвою ІНФОРМАЦІЯ_2, поданих Компанією на реєстрацію, використовується кожна ознака винаходу, що охороняється патентом України № НОМЕР_1.

Місцевий господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, позов задовольнив частково (відмовив у задоволенні вимог про заборону Компанії вчиняти будь-які інші дії, спрямовані на введення в цивільний обіг лікарських засобів з використанням винаходу, що охороняється патентом України № НОМЕР_1).

Попередні судові інстанції виходили з того, що Компанія подала на реєстрацію лікарський засіб, у якому використано кожен знак, включений до незалежних пунктів 1 та 9 формули винаходу за патентом № НОМЕР_1, зокрема використано хімічну речовину, яка охороняється патентом № НОМЕР_1.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС розглянув аргументи скаржника, зазначені на підставі п. 2 ч. 2 ст. 287 ГПК України, щодо необхідності відступлення від висновків, викладених у низці постанов ВС, та тлумачення Закону України «Про захист прав на винаходи і корисні моделі», зокрема ч. 5 ст. 31, з урахуванням релевантних норм права за *acquis* ЄС, у тому числі Правил Болар, що дозволяють третім особам подавати заяву на реєстрацію лікарського засобу до спливу строку патентної охорони. Компанія вважає, що має право використовувати запатентований іншою особою винахід в Україні виключно для досліджень або у дослідженнях, що проводяться з метою підготовки та подання інформації для реєстрації лікарського засобу.

Відхиляючи ці доводи скаржника, КГС ВС зазначив, що, дійсно, Законом України від 02.06.2020 № 644-ХІ «Про внесення змін до деяких законів України щодо ліквідації штучних бюрократичних бар'єрів та корупціогенних чинників у сфері охорони здоров'я» доповнено статтю 31 Закону України «Про захист прав на винаходи і корисні моделі» частиною п'ятою, проте питання щодо запровадження в Україні положення «Правило Болар» до цього часу на законодавчому рівні не вирішено.

Водночас за ч. 5 ст. 31 Закону України «Про захист прав на винаходи і корисні моделі» не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, ввезення на митну територію України у встановленому законом порядку товарів, виготовлених з використанням винаходу (корисної моделі), для досліджень та/або використання винаходу (корисної моделі) у дослідженнях, що проводяться з метою підготовки та подання інформації для реєстрації лікарського засобу.

За положенням «Правила Болар» дозволяється подавати заявки на державну реєстрацію генеричного лікарського засобу до закінчення строку дії патенту на оригінальний лікарський засіб.

Отже, чинне законодавство України не передбачає можливість подання заявки на реєстрацію лікарського засобу та отримання державного реєстраційного посвідчення до закінчення терміну дії патенту.

Практика застосування положень «Правил Болар» у законодавстві низки європейських країн відбувається з урахуванням тих особливостей, які діють у тій чи іншій країні.

З огляду на викладене та специфіку спірних правовідносин у сфері інтелектуальної власності позивач має законне право вимагати припинення порушення його прав на винахід, не очікуючи введення товару в цивільний обіг, оскільки в разі введення товару в цивільний обіг захист порушеного права інтелектуальної власності на винахід та відновлення становища, яке було до порушення, вимагатиме значних зусиль й обов'язкового залучення необмеженого кола осіб, які набудуть права власності на такий товар.

За результатами касаційного провадження у задоволенні касаційної скарги в зазначеній частині відмовлено, а оскаржувані судові рішення залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.06.2024 у справі № 910/204/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741061>.

2.2. Про наслідки звернення суб'єкта господарювання до АМКУ з позовною заявою, одна з вимог якої не підпадає під юрисдикцію господарських судів і загалом не підлягає судовому розгляду

Суд апеляційної інстанції, залишаючи без змін ухвалу про повернення позовної заяви та доданих до неї матеріалів заявнику без розгляду внаслідок порушення правил об'єднання позовних вимог і зазначаючи про те, що вимога про зобов'язання АМКУ надати офіційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції не спрямована на поновлення порушених прав позивача, не підпадає під юрисдикцію господарських судів і взагалі не підлягає судовому розгляду, неправильно застосував приписи п. 2 ч. 5 ст. 174 ГПК України у їх взаємопов'язаності із ч. 4 ст. 173 ГПК України та не врахував того, що за змістом ч. 4 ст. 173 ГПК України не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства.

Поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку господарського судочинства» слід тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку господарського судочинства, і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Підприємства на ухвалу місцевого та постанову апеляційного господарських судів у справі за позовом Підприємства до відділення АМКУ та АМКУ про визнання частково недійсними та скасування відповідних пунктів рішення відділення АМКУ в частині, що стосується позивача (вимоги 1, 2), та зобов'язання АМКУ з метою організації діяльності відділення АМКУ надати офіційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції (вимога 3).

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Місцевий господарський суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, позовну заяву Підприємства та додані до неї матеріали повернув заявнику без розгляду на підставі п. 2 ч. 5 ст. 174 ГПК України.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що об'єднані позивачем вимоги 1, 2 не пов'язані з вимогою 3 позовної заяви підставою виникнення або поданими доказами, не співвідносяться між собою як основна та похідна.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що вимога 3 не спрямована на поновлення порушених прав позивача, не підпадає під юрисдикцію господарських судів і взагалі не підлягає судовому розгляду.

ОЦІНКА СУДУ

Наявність підстав для роз'єднання позовних вимог за правилами ч. 6 ст. 173 ГПК України та розгляду кожної з вимог окремо унеможлиблює повернення судом позовної заяви незалежно від того, чи суд застосував надані йому повноваження.

Зазначене не було враховано у вирішенні спору місцевим господарським судом, який, повертаючи позовну заяву та додані до неї документи на підставі п. 2 ч. 5 ст. 174 ГПК України та не встановивши наявності підстав, визначених у ч. 4, 5 ст. 173 ГПК України, зауважив, що вимога 3 є самостійною вимогою немайнового характеру, яка передбачає необхідність дослідження інших обставин та може бути розглянута в окремому судовому провадженні і розгляд якої не залежить від задоволення чи відмови в задоволенні першої вимоги позивача.

Суд апеляційної інстанції, у свою чергу, не врахував того, що відповідно до ч. 4, 5 ст. 173 ГПК України не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом, а також не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам. Проте, дійшовши до висновку, що вимога 3 не спрямована на поновлення порушених прав позивача, не підпадає під юрисдикцію господарських судів і взагалі не підлягає судовому розгляду, суд апеляційної інстанції не взяв до уваги, що питання відповідності позовної заяви вимогам ГПК України, у тому числі щодо встановленого законом права особи на звернення з господарським позовом, має вирішуватися компетентним на це судом, який залежно від предмета позову має ухвалити рішення про відкриття провадження у господарській справі чи відмову в його відкритті.

При цьому поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку господарського судочинства» слід тлумачити в більш широкому значенні, тобто як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку господарського судочинства, і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду.

З огляду на викладене суд апеляційної інстанції, зазначаючи про те, що вимога 3 не спрямована на поновлення порушених прав позивача, не підпадає під юрисдикцію господарських судів і взагалі не підлягає судовому розгляду, неправильно застосував приписи п. 2 ч. 5 ст. 174 ГПК України у їх взаємопов'язаності із ч. 4 ст. 173 ГПК України, не врахував, що за змістом ч. 4 ст. 173 ГПК України не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства.

КГС ВС касаційну скаргу задовольнив частково, скасував оскаржувані судові рішення та передав справу до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.06.2024 у справі № 910/848/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119741047>.

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

3.1. Щодо питання «розмивання частки учасника у статутному капіталі» та встановлення кінцевого бенефіціарного власника.

Вирішення спору про розмивання частки учасника товариства шляхом збільшення статутного капіталу за рахунок вкладу третьої особи (втрату корпоративного контролю) залежить від того, чи була особа, яка ухвалила відповідне рішення, реальним директором та акціонером, який мав право ухвалювати будь-які рішення від імені компанії як єдиного учасника товариства (навіть на шкоду самій компанії), чи особою, яка лише номінально володіла акціями і як номінальний акціонер та директор повинна була виконувати вказівки кінцевого бенефіціарного власника, а також від того, чи була третя особа обізнана з тим, хто реально володіє та керує компанією і товариством.

Статус кінцевого бенефіціарного власника визначається не лише за відомостями із публічних реєстрів, а й насамперед тим, хто здійснює фактичне управління юридичною особою (має вирішальний вплив). Саме цим кінцевий бенефіціарний власник відрізняється від номінального власника, інформація про якого може бути внесена до публічних реєстрів.

Дії зі збільшення статутного капіталу, коли один учасник зменшує свою частку на безоплатній основі, не можуть бути кваліфіковані як дарування частки у розумінні ст. 717 ЦК України. Формально частка номінальною вартістю залишається у власності учасника, а корпоративний контроль, який надавався внаслідок стовідсоткового володіння цією часткою, відчужується (втрачається). Отже, відбувається безоплатне передання (відступлення) не частки, а корпоративного контролю над товариством (так зване розмивання частки учасника)

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Преміоррі ЛТД (Premiorri LTD) у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Преміоррі», Преміоррі ЛТД (Premiorri LTD), за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача 2 – ОСОБА_2, приватний нотаріус Савчук Н. І., про визнання права власності на частку в статутному капіталі товариства, визначення розміру статутного капіталу товариства, розмірів часток учасників товариства та за зустрічним позовом Преміоррі ЛТД (Premiorri LTD) (далі – Компанія Преміоррі ЛТД,) до відповідачів: ТОВ «Преміоррі» (далі – Товариство); ОСОБА_1, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача – ОСОБА_2, приватний нотаріус Савчук Н. І., про визнання недійсними правочинів, визначення розміру статутного капіталу товариства, розмірів часток учасників товариства.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Англійській Компанії Преміоррі ЛТД належала частка в розмірі 100 % у статутному капіталі українського ТОВ «Преміорі», зареєстрованого у 2015 році. Товариство було відомим виробником гумових шин, володіло значними активами (понад 1,4 млрд грн), але мало невеликий статутний капітал, лише 500 грн.

У 2020 році Компанія Преміоррі ЛТД як єдиний учасник ТОВ «Преміорі» вирішила збільшити статутний капітал Товариства у п'ять разів (на 2 000 грн) за рахунок вкладу ОСОБА_1, яка на момент ухвалення такого рішення взагалі не була учасником Товариства. Компанія відмовилася від реалізації свого переважного права на внесення додаткового вкладу. У результаті частка англійської Компанії у статутному капіталі українського Товариства зменшилася зі 100 % до 20 %.

На дату ухвалення рішення про збільшення статутного капіталу (01.09.2020) єдиним учасником та директором Компанії Преміоррі ЛТД була ОСОБА_2, але одразу після цього вона втратила цей статус 01.09.2020, а статус директора – 07.09.2020 (за даними британського реєстру компаній).

Компанія Преміоррі ЛТД вважала такий перехід корпоративного контролю щодо ТОВ «Преміорі» рейдерським захопленням, вчиненим за зловмисною згодою між ОСОБА_2 і ОСОБА_1, і не визнавала права ОСОБА_1 як учасника Товариства.

Позивач у цій справі просив визнати розмір статутного капіталу 2 500 грн і частки учасників: ОСОБА_1 – 80 %, Компанія Преміоррі ЛТД – 20 %. Скаржник, що він законно став учасником товариства, а в ОСОБА_2 як директора англійської Компанії були всі повноваження для ухвалення відповідних рішень, оскільки він був не лише директором, а й єдиним учасником англійської Компанії, його інтереси повністю збігалися з її інтересами.

Компанія Преміоррі ЛТД звернулася із зустрічним позовом, просила визначити розмір статутного капіталу у 500 грн і свою частку – 100 %. Вона стверджувала, що ОСОБА_2 була лише номінальним власником акцій та номінальним директором, який не мав права вчиняти правочини на шкоду Компанії та всупереч її інтересам. Компанія пояснювала, що ОСОБА_2 працювала юристом групи компаній «Росава» і через це була призначена номінальним учасником та директором Компанії Преміоррі ЛТД, при цьому ніколи не здійснювала реального управління справами. Статус ОСОБА_2 був набутий та припинений за вказівками кінцевого бенефіціарного власника. Компанія вважала, що збільшення статутного капіталу ТОВ «Преміорі» мало за реальну мету безоплатну передачу 80 % частки у статутному капіталі ОСОБА_1 (тобто так зване розмивання частки Компанії Преміоррі ЛТД у статутному капіталі українського Товариства, зменшення її розміру зі 100 % до 20 % при незмінній номінальній вартості) і ОСОБА_2, діючи недобросовісно і не в інтересах Компанії Преміоррі ЛТД, по суті, подарувала 80 % належної їй частки ОСОБА_1, замаскувавши це під процедуру збільшення статутного капіталу.

Суд першої інстанції у позові ОСОБА_1 відмовив, а позов Компанії Преміоррі ЛТД задовольнив, визначивши розмір статутного капіталу 500 грн і частку Компанії Преміоррі ЛТД у 100 %. Рішення суду мотивовано тим, що статутний капітал ТОВ «Преміорі» не був оплачений, а отже, його збільшення суперечить приписам закону.

Суд апеляційної інстанції це рішення скасував і ухвалив нове, протилежне за змістом: задовольнив позов ОСОБА_1, визнав збільшення статутного капіталу законним, визначив статутний капітал ТОВ «Преміорі» у розмірі 2 500 грн і, відповідно, частки учасників: ОСОБА_1 – 80%, Компанія Преміоррі ЛТД – 20 %.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо питання, яке право підлягає застосуванню до спірних відносин, КГС ВС зазначив, що до правовідносин зі збільшення статутного капіталу підлягало застосуванню право України, адже ТОВ «Преміорі» має місцезнаходження в Україні та зареєстровано в ЄДР за законодавством України.

Водночас процедура заміни директора, акціонера, оцінка дій директора англійської Компанії Преміоррі ЛТД та укладених ним правочинів на відповідність інтересам Компанії має визначатися відповідно до законодавства Англії.

У цій справі суд апеляційної інстанції не встановив належним чином зміст іноземного права, яке підлягає застосуванню щодо правовідносин за участю англійської Компанії Преміоррі ЛТД, і не застосував його до спірних відносин, незважаючи на наявність відповідних аргументів обох сторін.

Утім, згідно з принципом «*jura novit curia*» («суд знає закони») ВС не позбавлений права самостійно застосувати іноземне право до спірних правовідносин при наданні відповіді на доводи касаційної скарги.

КГС ВС звернув увагу на те, що чинне законодавство містить цілу низку приписів, спрямованих на запобігання такому явищу як розмивання частки учасника у статутному капіталі. Для цього законом передбачено переважне право учасників на внесення додаткових вкладів, принцип пропорційності (право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі) тощо.

У цій справі Компанія Преміоррі ЛТД мала частку в розмірі 100 % статутного капіталу ТОВ «Преміорі», відомого виробника гумових шин, активи якого за даними фінансової звітності перевищували 1,4 млрд грн. Ухвалюючи рішення про збільшення статутного капіталу товариства на 2 000 грн Компанія Преміоррі ЛТД, від імені якої діяла ОСОБА_2, не скористалася жодним із передбачених законом запобіжників для збереження своєї частки. ОСОБА_2 як єдиний учасник ТОВ «Преміорі» проголосувала на загальних зборах 08.07.2020 за відмову від реалізації свого переважного права на внесення додаткового вкладу в межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до її частки у статутному капіталі.

У результаті такої поведінки ОСОБА_2 і збільшення статутного капіталу виключно за рахунок внеску ОСОБА_1 частка Компанії Преміоррі ЛТД зменшилася зі 100 % до 20 %. Такі зміни означають, що англійська Компанія суттєво втратила свій корпоративний контроль над Товариством.

Отже, через збільшення статутного капіталу за рахунок вкладу третьої особи (ОСОБА_1) англійська Компанія Преміоррі ЛТД, яка повністю контролювала ТОВ «Преміорі» та мала право на отримання всього його прибутку, на вирішення будь-яких питань його діяльності, призначення органів управління, погодження правочинів

тощо, була значною мірою позбавлена такої можливості (через зменшення відсоткового розміру її частки зі 100 % до 20 %).

Компанія Преміоррі ЛТД не отримала будь-якого зустрічного відшкодування (компенсації) за те, що, по суті, добровільно зменшила свою частку в статутному капіталі українського Товариства зі 100 % до 20 %. Вона вчинила відповідні дії на безоплатній основі, що є характерною ознакою дарування корпоративних прав. Вклад у сумі 2 000 грн був внесений ОСОБА_1 до статутного капіталу товариства, а не сплачений Компанії Преміоррі ЛТД.

Водночас наведені дії зі збільшення статутного капіталу не можуть бути кваліфіковані як дарування частки у розумінні ст. 717 ЦК України, яка передбачає, що за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Формально частка номінальною вартістю 500 грн залишилася у власності Компанії Преміоррі ЛТД, а корпоративний контроль, який надавався внаслідок стовідсоткового володіння цією часткою, був відчужений (втрачений) у розмірі 80 %. Отже, відбулося безоплатне передання (відступлення) не частки, а корпоративного контролю над товариством (так зване розмивання частки учасника). Чинне законодавство не містить такого терміна, проте він визначається у низці судових рішень.

Завдяки діям директора Компанії Преміоррі ЛТД, спрямованим на збільшення капіталу ТОВ «Преміоррі», частка англійської Компанії у капіталі українського Товариства була розмита, відбувся перехід корпоративного контролю від Компанії Преміоррі ЛТД до ОСОБА_1, а отже, англійська компанія втратила здатність керувати Товариством та контролювати його майно тією мірою, яку їй надавала частка у розмірі 100 %.

Тож КГС ВС погодився з доводами скаржника про те, з огляду на розмір активів ТОВ «Преміоррі» за даними фінансової звітності (понад 1,4 млрд грн) додатковий вклад у статутний капітал Товариства у розмірі 2 000 грн є очевидно номінальним, таким, що не мав і за жодних обставин не міг мати будь-якого економічного впливу на діяльність цього Товариства. Такий вклад було зроблено «для проформи», «про людське око» на виконання вимог закону щодо процедури збільшення статутного капіталу, а насправді лише для того, щоб розмити (зменшити у відсотковому вираженні) частку англійської Компанії у статутному капіталі ТОВ «Преміоррі».

Правочин зі збільшення статутного капіталу був вчинений між ТОВ «Преміоррі» та ОСОБА_1, однак складовою частиною цього правочину була відмова Компанії Преміоррі ЛТД від реалізації свого переважного права на збільшення статутного капіталу за рахунок додаткового вкладу, що й призвело до фактичного розмивання частки компанії, її зменшення зі 100 % до 20 %.

Таким чином, збільшення статутного капіталу ТОВ «Преміоррі» було насправді проведене для безоплатної передачі корпоративного контролю від Компанії Преміоррі ЛТД до ОСОБА_1. Втім, за своїми правовими наслідками така дія все ж таки не може бути прирівняна до дарування 80 % частки.

КГС ВС дійшов висновку, що збільшенням статутного капіталу була замаскована безоплатна передача корпоративного контролю від Компанії Преміоррі ЛТД до ОСОБА_1 щодо ТОВ «Преміоррі» (80 %), а не відчуження (дарування) самої частки.

Компанія Преміоррі ЛТД вказувала, що директор ОСОБА_2 діяв всупереч інтересам компанії Преміоррі ЛТД, яка втратила корпоративний контроль над українським бізнесом (і цю ситуацію не змінює можливе майбутнє внесення ОСОБА_1 інвестицій в ТОВ «Преміоррі», над яким він отримав контроль).

У цій справі суд апеляційної інстанції підійшов формально до вирішення спору, оцінивши лише дотримання передбаченої законом процедури збільшення розміру статутного капіталу. Суд в оскаржуваному рішенні не надав оцінки аргументам обох сторін та наданим на їх підтвердження доказам щодо обґрунтованості / необґрунтованості та розумності / нерозумності рішень, ухвалених ОСОБА_2 саме як директором Компанії Преміоррі ЛТД (про збільшення статутного капіталу, відмову від переважного права на внесення додаткового вкладу при збільшенні розміру статутного капіталу, що призвело до зменшення частки Компанії Преміоррі зі 100 % до 20 %), наскільки такі дії відповідали інтересам англійської Компанії Преміоррі ЛТД.

КГС ВС зазначив, що суд першої інстанції дослідив докази обох сторін (проте не встановив, чи була ОСОБА_2 лише номінальним акціонером чи реальним власником акцій, вважаючи, що це не входить до предмета доказування), тоді як суд апеляційної інстанції взагалі залишив це питання та докази без уваги. Утім, від вирішення цього питання залежить результат розгляду спору.

Як зазначається у британській правовій доктрині, при визначенні інтересів компанії та обов'язку директорів забезпечувати успішність компанії насамперед беруться до уваги інтереси її акціонерів. Обов'язок лояльності директорів все ще лишається орієнтованим саме на учасників компанії.

Отже, якщо компанія не має кредиторів, працівників та будь-яких інших стейкхолдерів, то при визначенні інтересів компанії мають братися до уваги інтереси її учасників.

Якщо на момент вчинення спірного правочину (відмови Компанії Преміоррі ЛТД від використання свого переважного права на збільшення статутного капіталу), ОСОБА_2 була реальним, а не номінальним акціонером Компанії, то такі дії не можна вважати такими, що суперечили інтересам Компанії, які збігалися з інтересами її єдиного акціонера (він володів 100 % акцій Компанії, а отже, мав право, по суті, передати (подарувати) корпоративний контроль будь-якій іншій особі, тобто діяти на власний розсуд).

Якщо ж ОСОБА_2 була лише номінальним власником, який мав діяти і в інтересах кінцевого бенефіціарного власника, то відповідні дії є такими, що суперечили інтересам як самої компанії, так і її кінцевого бенефіціарного власника.

КГС ВС наголосив, що при встановленні кінцевого бенефіціарного власника суд має брати до уваги не лише відомості, зазначені у відкритих державних реєстрах, а й докази, які свідчать про фактичне здійснення управління компанією.

Тож статус кінцевого бенефіціарного власника визначається не лише за відомостями із публічних реєстрів, а й насамперед тим, хто здійснює фактичне

управління юридичною особою (має вирішальний вплив). Саме цим кінцевий бенефіціарний власник відрізняється від номінального власника, інформація про якого може бути внесена до публічних реєстрів.

Оскільки відомості з українського та британського публічних реєстрів юридичних осіб щодо кінцевого бенефіціарного власника Компанії Преміоррі ЛТД та ТОВ «Преміорі» не збігаються, то саме докази фактичного керівництва справами Компанії мають вирішальне значення, тоді як судом апеляційної інстанції вони були залишені без уваги.

Крім того, істотне значення для вирішення цієї справи має факт обізнаності ОСОБА_1 про те, хто є реальним бенефіціарним власником ТОВ «Преміорі» та Компанії Преміоррі ЛТД.

Жодні обмеження повноважень директора Компанії Преміоррі ЛТД (а також його статус як номінального акціонера чи директора) не мають жодного значення при визначення чинності укладених ним від імені компанії правочинів. Втім, за виключенням випадків, коли треті особі були достеменно обізнані про реальний стан речей та діяли недобросовісно.

Від вирішення питання, чи був ОСОБА_2 реальним директором та акціонером, який мав право ухвалювати будь-які рішення від імені компанії (навіть на шкоду самій компанії), чи особою, яка лише номінально володіла акціями і як номінальний акціонер та директор повинна була виконувати вказівки кінцевого бенефіціарного власника, а також від того, чи був ОСОБА_1 обізнаний з тим, хто реально володіє та керує Компанією Преміоррі ЛТД і ТОВ «Преміорі», залежить результат вирішення цього спору.

За висновком КГС ВС, суд апеляційної інстанції, помилково не застосувавши до спірних відносин ч. 1 ст.232 ЦК України, цих висновків не врахував і не дослідив, був ОСОБА_2 реальним акціонером, чи особою, яка лише номінально володіла акціями Компанії Преміоррі ЛТД, чи був ОСОБА_1 обізнаний з тим, хто реально володіє акціями Компанії Преміоррі ЛТД та керує нею.

За результатом розгляду касаційної скарги постанову апеляційного господарського суду скасовано, справу передано на новий розгляд до апеляційного господарського суду.

Детальніше з текстом постанови від 10.01.2024 у справі № 911/266/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119416876>.

3.2. Про недопустимість обмеження у статуті ТОВ передбаченого законом корпоративного права учасника товариства одержувати інформацію про діяльність товариства

Статут ТОВ не може обмежувати передбачене законом гарантоване та безумовне корпоративне право учасника товариства одержувати інформацію про діяльність товариства, зокрема щодо доступу до його документів, визначених ч.1 ст.43 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Кінцевою датою періоду, за який товариство має надати запитовані документи, слід вважати дату подання позивачем до суду заяви про зміну предмета позову, оскільки документи, які позивач просив витребувати на дату ухвалення судового рішення, ще не існують як об'єкти матеріального світу і тому в позивача ще не виникло права вимоги, а у відповідача – обов'язку їх надання

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ «Українські авіаційні системи» (далі – ТОВ) у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ про зобов'язання направити засобами поштового зв'язку документи за період з 03.10.2022 до дня ухвалення судового рішення у справі, а саме: засвідчені копії протоколів загальних зборів учасників ТОВ, правових актів ТОВ, якими регулюється діяльність органів управління товариства та його працівників, документів, якими вносяться зміни до таких правових актів, документів бухгалтерського обліку, всіх кадрових документів, зокрема штатних розписів, наказів про прийняття на роботу і звільнення з роботи, про відрядження, про відпустки, платіжних та розрахункових відомостей заробітної плати, інших документів, що регулюють питання праці та/або засвідчують трудові відносини у ТОВ, аудиторських висновків за результатами аудитів фінансової звітності, актів, протоколів, висновків інвентаризації власних активів і зобов'язань; актів, протоколів, висновків внутрішнього аудиту в ТОВ: наказів про призначення інвентаризацій, внутрішнього аудиту, наказів про призначення інвентаризаційної комісії, комісії для проведення внутрішнього аудиту, договорів про проведення інвентаризації та/або внутрішнього аудиту, укладених з третіми особами; всіх платіжних документів; договорів, додаткових угод, додатків до договорів, специфікацій, актів про надання послуг / виконання робіт, видаткових накладних укладених / складених за названий період; документів, які підтверджують права власності ТОВ; у випадку відчуження права власності ТОВ на технічні умови третім особам – документів, які підтверджують факт і правові підстави такого відчуження; у випадку надання третім особам права користування технічними умовами – документів, які підтверджують факт і правові підстави такого відчуження.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 є співзасновником і учасником ТОВ, що підтверджується пп. 4.2.1, п. 4.5 Статуту товариства та витягом з ЄДР.

За змістом Статуту ТОВ учасники товариства мають право одержувати інформацію про його діяльність, ознайомлюватися з річними балансами, звітами, протоколами зборів у порядку, встановленому Статутом.

03.10.2022 відповідач провів загальні збори учасників товариства. На цих зборах було прийнято низку рішень, зокрема звільнено ОСОБА_1 з посади директора товариства, у зв'язку з визнанням його роботи як керівника ТОВ незадовільною та, відповідно, змінено керівника товариства.

Крім того, ухвалено рішення про передачу інтелектуальних прав та всіх інших майнових і немайнових прав на БПАК «НАВК», в тому числі права на Технічні умови ТУ У 30.3-40358580-001:2017 (УАСМ-1.00.00.000ТУ), зі змінами та доповненнями, на безпілотний авіаційний комплекс «НАВК» ТОВ «УкрАвіасистем».

02.12.2022 ОСОБА_1 з метою з'ясування стану фінансово-господарської діяльності ТОВ направила відповідачу письмову вимогу про надання належним чином засвідчених копій і забезпечення доступу до відповідних документів щодо діяльності товариства, яка залишена відповідачем задоволення. Також відповідачу було направлено ще декілька запитів про надання належним чином засвідчених копій документів, які стосуються фінансово-господарської діяльності товариства.

У відповідь відповідач листом від 30.12.2022 надіслав копію протоколу загальних зборів учасників товариства від 03.10.2022 та копію статуту ТОВ, а також повідомив, що всі інші запитовані документи або відсутні на підприємстві, або містять інформацію з обмеженим доступом.

Рішенням господарського суду позовні вимоги задоволено частково, зобов'язано відповідача надати позивачу витребувані документи. Що ж до позовних вимог в частині зобов'язання відповідача надати позивачу засвідчені копії правових актів ТОВ, якими регулюється діяльність його органів управління, самого товариства, працівників, та документів, якими вносяться зміни до таких правових актів за період із 03.10.2022 до дня ухвалення судового рішення у цій справі, то суд дійшов висновку про відмову в задоволенні позовних вимог у зазначеній частині з підстав відсутності конкретизації переліку таких документів.

Постановою апеляційного господарського суду рішення господарського суду змінено. Виключено з резолютивної частини рішення вказівку про направлення ТОВ засобами поштового зв'язку ОСОБА_1 засвідчених копій інших документів, що регулюють питання праці та/або засвідчують трудові відносини у ТОВ, за період із 03.10.2022 до 27.06.2023. Також суд апеляційної інстанції змінив рішення місцевого господарського суду в частині періоду витребування документів, названих в п. 2 резолютивної частини зазначеного рішення, вказавши початок перебігу такого періоду з 04.10.2022. У решті рішення залишено без змін.

ОЦІНКА СУДУ

За положеннями п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон) учасники товариства мають, зокрема, право отримувати інформацію про господарську діяльність товариства.

У ст. 43 Закону визначено перелік документів, що товариство зобов'язано зберігати.

Відповідно до ч. 4 ст. 43 Закону товариство забезпечує кожному учаснику (його представнику) доступ до документів, визначених частиною першою цієї статті.

Згідно із ч. 5 ст. 43 Закону протягом 10 днів з дня надходження письмової вимоги учасника товариства виконавчий орган товариства зобов'язаний надати такому учаснику копії відповідних документів, визначених частиною першою цієї статті. За підготовку копій документів товариство може встановлювати плату, розмір якої не може перевищувати розмір витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою.

КГС ВС зазначив, що одержання учасником господарського товариства інформації про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та законом, є необхідним для реалізації таким учасником своїх корпоративних прав, зокрема правомочностей на участь в управлінні господарською організацією.

Унаслідок невиконання господарським товариством свого обов'язку з надання учаснику господарського товариства на його вимогу інформації про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом та законом, можуть бути визнані порушеними як право учасника товариства на інформацію, так і його корпоративні права.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що ОСОБА_1, реалізуючи своє корпоративне право на управління товариством та право на інформацію про діяльність товариства як його учасник, зверталася особисто та через адвоката, який діяв в її інтересах, до відповідача з листами-вимогами про надання належним чином засвідчених копій документів, які стосуються діяльності товариства. зазначені вимоги були отримані відповідачем, що підтверджується відповідними копіями рекомендованих повідомлень про вручення поштового відправлення та інформації з офіційного вебсайту АТ «Укрпошта». Водночас відповідач надав позивачу лише копію протоколу загальних зборів учасників товариства та копію статуту ТОВ.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що запитувані позивачем у вимозі документи відповідають наведеному в ст. 43 Закону переліку, а отже, ТОВ не виконало свого обов'язку з надання відповідної інформації на вимогу позивача.

ВС погодився з висновками місцевого та апеляційного господарських судів щодо часткового задоволення позову, оскільки за положеннями ч. 5 ст. 43 Закону передумовою для надання запитуваних документів, визначених частиною першою цієї статті, є дія учасника товариства у вигляді надання письмової вимоги про надання таких документів.

Тож щодо періоду витребування названих документів апеляційний господарський суд дійшов правильних висновків: його початком слід визначити 04.10.2022, оскільки згідно з протоколом загальних зборів ТОВ від 03.10.2022 обрано нового директора товариства з 04.10.2022 і, відповідно, станом на 03.10.2022 керівником (директором) товариства була ще ОСОБА_3, яка здійснювала управління поточною діяльністю товариства як виконавчий орган товариства відповідно до статуту та мала повний доступ до документів товариства.

Водночас щодо закінчення зазначеного періоду КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій: кінцевою датою періоду слід вважати 27.06.2023 як дату подання позивачем до суду заяви про зміну предмета позову, оскільки документи, які позивач просив витребувати на дату ухвалення судового рішення, ще не існують як об'єкти матеріального світу і тому у позивача ще не виникло права вимоги, а у відповідача – обов'язку їх надання.

КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні позову в частині вимог про направлення ТОВ ОСОБА_1 засвідчених копій всіх кадрових документів, а саме «інших документів, що регулюють питання праці та/або засвідчують трудові відносини у ТОВ за період із 03.10.2022 до 27.06.2023».

Судом апеляційної інстанції встановлено, що положеннями статуту Товариства не передбачено конкретного переліку кадрових документів, що підлягають зберіганню Товариством. Водночас позивач не конкретизував такого переліку в позовній заяві.

Тож КГС ВС вважає правильним висновок суду апеляційної інстанції про те, що позивач не надав чіткого переліку документів, що регулюють питання праці, обов'язок створення і зберігання яких покладено на Товариство, а отже, ОСОБА_1 не було чітко сформовано зміст позовних вимог щодо витребування конкретного переліку таких документів. У зв'язку із цим суд позбавлений можливості оцінити витребувані позивачем документи в частині кадрових питань щодо їх відповідності ч. 1 ст. 43 Закону, а також висувати про належність визначеного позивачем способу захисту його корпоративних прав у цій частині.

Касаційний суд визнав обґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про те, що статут ТОВ не може обмежувати передбачене законом гарантоване та безумовне корпоративне право учасника товариства одержувати інформацію про діяльність товариства, зокрема щодо доступу до документів товариства, визначених ч. 1 ст. 43 Закону.

КГС ВС погодився із судами попередніх інстанцій, що ненадання відповідачем запитуваної позивачем інформації (ненадання копій відповідних документів) порушує права та законні інтереси учасника товариства.

Установивши, що обов'язок відповідача надати позивачу документи, які він просить у позовній заяві, передбачено законодавством, місцевий і апеляційний господарські суди дійшли правильного висновку про наявність підстав для часткового задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.06.2024 у справі № 906/211/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119806408>.

3.3. Про відсутність підстав для визнання недійсним рішення загальних зборів релігійної організації УПЦ через відмову настоятеля брати участь у цих зборах

Відмова настоятеля храму – керівника релігійної організації брати участь у загальних зборах членів релігійної громади та очолити такі збори, а також саботування прохання громади і небажання вийти з підпорядкування Української православної церкви (Московського Патріархату), складової частини Російської православної церкви, свідчить про його добровільну відмову від виконання покладених на нього статутом обов'язків та повноважень.

Якщо позивач стверджує, що оспорюване рішення загальних зборів релігійної громади прийняте особами, які не були членами цієї громади на той час, коли він був настоятелем громади, він має вказати, на чому ґрунтуються такі його твердження, тобто зазначити критерії, які б дали змогу суду встановити, чи є певна особа членом громади.

Позаяк Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначено, що релігійна громада на власний розсуд приймає нових та виключає існуючих членів громади у порядку, встановленому її статутом (положенням), скаржник має послатись на відповідне положення статуту, яке суди не дослідили

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 та ОСОБА_2 до Релігійної організації «Релігійна громада парафії на честь Святих Архангелів Михаїла і Гавриїла Чернівецько-Хотинської єпархії Української Православної Церкви (Православної Церкви України)», ОДА, управління культури ОДА про визнання незаконним та скасування рішення загальних зборів, визнання частково незаконним та скасування розпорядження, визнання незаконною та зобов'язання скасувати державну реєстрацію

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

27.12.2017 у ЄДР проведено державну реєстрацію змін до відомостей про релігійну організацію УПЦ. Керівником релігійної організації зазначено ОСОБА_1.

Згідно з протоколом від 10.03.2019 відбулися загальні збори членів релігійної організації УПЦ за присутності 415 осіб, які ухвалили таке рішення: підтвердити належність усіх зареєстрованих на зборах громадян православного віросповідання – прихожан сільського храму до членів релігійної організації УПЦ і, відповідно, вважати загальні збори православних віруючих жителів с. Стара Жадова загальними зборами релігійної організації УПЦ; припинити повноваження настоятеля ОСОБА_1 як керівника релігійної організації, припинити повноваження Парафіяльної ради; змінити підлеглість у канонічних та організаційних питаннях релігійної організації УПЦ та перейти до релігійного об'єднання Православної Церкви України під канонічне підпорядкування Православної Церкви України, змінивши при цьому назву релігійної організації УПЦ на релігійна організація ПЦУ; прийняти у новій редакції Статуту релігійної організації УПЦ із зміною назви на релігійної організації ПЦУ; переобрати керівний орган, зокрема головою Парафіяльної ради обрано ОСОБА_4, яку уповноважено на представництво громади в органах державної влади, проведення реєстраційних дій.

24.04.2019 державний реєстратор управління культури ОДА провів державну реєстрацію змін до відомостей про релігійну організацію ПЦУ із зазначенням її керівником ОСОБА_4.

Не погоджуючись з прийнятими рішеннями релігійної організації, ОСОБА_1 звернулася з позовом до господарського суду.

Рішенням місцевого господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в позові відмовлено.

ОЦІНКА СУДУ

Колегія суддів КГС ВС зупиняла провадження у цій справі до закінчення перегляду в касаційному порядку ВП ВС справи № 906/1330/21. Після поновлення

провадження КГС ВС ухвалено постанову з урахуванням висновків ВП ВС у постанові від 03.04.2024 у справі № 906/1330/21.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» релігійна громада є місцевою релігійною організацією віруючих громадян одного й того самого культу, віросповідання, напрямку, течії або толку, які добровільно об'єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб.

Членство в релігійній громаді ґрунтується на принципах вільного волевиявлення, а також на вимогах статуту (положення) релігійної громади. Релігійна громада на власний розсуд приймає нових та виключає існуючих членів громади у порядку, встановленому її статутом (положенням).

Частинами 3–6 ст. 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено, що рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту ухвалюється загальними зборами релігійної громади. Такі загальні збори релігійної громади можуть скликатися її членами.

Рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту ухвалюється не менш як двома третинами від кількості членів релігійної громади, необхідної для визнання повноважними загальних зборів релігійної громади відповідно до статуту (положення) релігійної громади.

Рішення про зміну підлеглості та внесення відповідних змін або доповнень до статуту підлягає реєстрації в порядку, встановленому ст. 14 цього Закону.

Стаття 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначає, що для реєстрації статуту (положення) релігійної громади громадяни в кількості не менше десяти чоловік, які утворили її і досягли 18-річного віку, подають заяву та статут (положення) на реєстрацію до обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Автономній Республіці Крим – до Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Водночас названий Закон не визначає порядку вступу, прийняття до складу членів релігійної громади, їх обліку, а залишає вирішення цього питання самій громаді.

Як зазначено ВП ВС у постанові від 03.04.2024 у справі № 906/1330/21: «... у питанні наявності порушеного права, що є підставою для звернення до суду, необхідно враховувати, що право на свободу віросповідання включає забезпечення вільної можливості сповідувати свою релігію, дотримуватися релігійної практики та релігійних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими єдиновірцями».

ВП ВС у наведеній постанові також виходить з того, що «законодавець у частині восьмій статті 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» закріпив правило, спрямоване на захист права на свободу віросповідання частини громади, яка не згідна з рішенням про зміну підлеглості: вона має право утворити нову релігійну громаду і укласти договір про порядок користування культовою будівлею і майном з їхнім власником (користувачем). Тому далі ВП ВС виходить з того, що самим визнанням державою права на вільну зміну релігійною громадою підлеглості в канонічних і організаційних питаннях з тих підстав, на які вказує Позивач, не може порушуватись право настоятеля цієї громади чи її члена на свободу віросповідання».

КГС ВС зазначив, що загальними зборами (за присутності 415 осіб) релігійної громади прийнято оспорюване позивачем у цій справі рішення, зокрема про зміну підлеглості громади у канонічних та організаційних питаннях.

При цьому суди попередніх інстанцій встановили, що зміст оскаржуваного ОСОБА_1 протоколу від 10.03.2019 свідчить, що ОСОБА_1 – настоятель храму, який є керівником релігійної організації, відмовився брати участь у загальних зборах членів релігійної громади та очолити ці збори, а також саботує прохання громади і не хоче вийти з підпорядкування УПЦ (Московського Патріархату), складової частини Російської православної церкви, через що було запропоновано припинити його повноваження.

КГС ВС погодився з висновками суду апеляційної інстанції, що поведінка ОСОБА_1 як настоятеля свідчить про його добровільну відмову від виконання покладених на нього Статутом обов'язків та повноважень.

КГС ВС зауважив: оскільки саме позивач стверджував, що оспорюване рішення загальних зборів релігійної громади прийняте особами, які не були членами цієї громади на той час, коли він був настоятелем громади, він мав вказати, на чому ґрунтуються такі його твердження, тобто зазначити критерії, які б дали змогу суду встановити, чи є певна особа членом громади.

При цьому позаяк Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» (частина друга статті 8) визначено, що релігійна громада на власний розсуд приймає нових та виключає існуючих членів громади у порядку, встановленому її статутом (положенням), скаржник мав послатись на відповідне положення статуту, яке суди не дослідили. Однак на такі положення статуту скаржник не посилався.

КГС ВС вважає, що суд на підставі наданих сторонами доказів не мав підстав для висновку про порушення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» при ухваленні оспорюваного рішення релігійної громади і, як наслідок, для втручання у справу релігійної громади шляхом визнання цього рішення недійсним. Отже, суди у цій справі прийняли правильне по суті рішення про відмову в задоволенні позову.

Ураховуючи наведене, КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 20.06.2024 у справі № 727/5571/19 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119896150>.

3.4. Щодо вимог про визнання права власності на квартиру в житловому будинку, який будувався за внески членів кооперативу, присудження обслуговуючому кооперативу суми пайових внесків спірної квартири, скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень на спірну квартиру

Вступивши до кооперативної організації, особа отримує лише право на набуття права власності у разі сплати пайових внесків у встановленому статутом порядку, а не саме право власності на нерухоме майно. Отже, право власності на квартиру не підлягає захисту за статтею 392 ЦК України, якщо позивачкою не здійснено всіх об'єктивно необхідних дій для подальшого набуття у власність квартири.

З огляду на те, що на час звернення позивачки до суду з позовом кооператив вже не був власником спірного майна, навіть сплата кооперативу коштів у ствердженій позивачкою сумі, не матиме наслідком зміну власника квартири. Оскільки на час виникнення цього спору титульним власником квартири є ОСОБА_2, заявлення позивачкою будь-яких вимог, метою яких є позбавлення такого права ОСОБА_2, має здійснюватися саме за позовними вимогами до неї, тоді як вимога про присудження кооперативу суми пайових внесків за 29,54 кв. м спірної квартири не є належним способом захисту відповідних прав.

Задоволення позовної вимоги про скасування державної реєстрації права власності суперечить вимогам закону, оскільки виконання судового рішення призведе до прогалин у Державному реєстрі прав у частині належності права власності на спірне майно. Отже, замість скасування неналежного запису про державну реєстрацію до Державного реєстру прав має бути внесений належний запис про державну реєстрацію права власності позивача

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом скаржника до Обслуговуючого кооперативу «Акварин» та ОСОБА_2 про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень за ОСОБА_2; присудження ОК «Акварин» суму сплачених ОСОБА_1 пайових внесків за 29,54 кв. м закріпленої за ОСОБА_1 на паї квартири; визнання за ОСОБА_1 права власності на квартиру.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Протоколом зборів членів (засновників) кооперативу затверджено Статут ОК «Акварин», предметом діяльності якого відповідно до п. 2.3 Статуту, є будівництво для членів кооперативу житлового будинку за адресою: АДРЕСА_1.

ОСОБА_1 прийнято 14.12.2006 до членів ОК «Акварин» і закріплено за нею на паї квартиру АДРЕСА_5 загальною площею 44,31 кв. м (протокол зборів засновників (членів) ОК «Акварин» від 14.12.2006 № 3).

ОСОБА_1 сплатила 20.12.2006 вступний пайовий внесок у розмірі 27 118 грн, що підтверджується квитанцією до приходного касового ордера № 6.

Згідно з рішенням зборів кооперативу, оформленого протоколом № 2, головою ОК «Акварин» була обрана ОСОБА_3.

На підставі рішень засідання членів правління ОК «Акварин», оформлених протоколами від 28.07.2013 № 5, від 21.12.2013 № 25, ОСОБА_1 виключено з кооперативу за несплату пайових внесків та вирішено після реалізації квартири повернути їй 24 500 грн.

Протоколом зборів засновників (членів) кооперативу від 01.08.2013 № 5/13 ОСОБА_2 прийнято до членів ОК «Акварин» і закріплено за нею на паї квартиру за АДРЕСА_5 загальною площею 44,31 кв. м.

Відповідно до протоколу № 8 засідання членів правління ОК «Акварин» від 03.11.2015 прийнято рішення про внесення змін до протоколу № 5 засідання членів правління кооперативу від 21.12.2013, а саме: змінено суму вступного внеску позивача, яка підлягає поверненню у зв'язку з її виключенням із членів кооперативу, із 24 500 грн на 27 118 грн.

Постановою апеляційного господарського суду в іншій справі скасовано рішення суду першої інстанції та прийнято нове, яким позовні вимоги ОСОБА_1 до ОК «Аквармарин» про визнання недійсними протоколу, яким її виключено із членів кооперативу, задоволено повністю.

ОСОБА_1 вважає, що позаяк її було поновлено у членстві в ОК «Аквармарин» шляхом визнання недійсними зазначених рішень членів правління та зборів засновників кооперативу і відновлено її становище, яке існувало раніше, у неї є право на паї на квартиру за АДРЕСА_1 загальною площею 44,31 кв. м.

ОЦІНКА СУДУ

Щодо вимог про визнання права власності

Умовами задоволення позову про визнання права власності на майно є наявність у позивача доказів на підтвердження у судовому порядку факту належності йому спірного майна на праві власності. Такими доказами можуть бути правовстановлювальні документи, а також будь-які інші докази, що підтверджують належність позивачу спірного майна. Отже, до предмета доказування за позовом про визнання права власності входить встановлення цивільно-правових підстав набуття позивачем права власності на спірне майно.

У цій справі спірним є питання щодо набуття ОСОБА_1 (позивачка) права власності на квартиру в житловому будинку, який будувався ОК «Аквармарин» за внески членів кооперативу.

Згідно зі ст. 19-1 Закону України «Про кооперацію» член кооперативу стає власником квартири у разі викупу цього майна. Право власності на таке майно у члена кооперативу виникає з моменту державної реєстрації цього права відповідно до закону. Тобто у спірних правовідносинах передумовою набуття позивачкою права власності на квартиру мали бути обставини викупу нею такого майна.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що позивачкою у 2006 році було сплачено 27 118 грн вступного внеску, що становить 1/3 частину вартості квартири за АДРЕСА_1. Інша частина вартості квартири не була оплачена ОСОБА_1.

Також судами з'ясовано, що позивачка не здійснила всіх об'єктивно необхідних дій для подальшого набуття у власність квартири за АДРЕСА_1, які полягають в оплаті нею 100 % площі квартири, ні на час її протиправного виключення з кооперативу, ні на час реєстрації за ОСОБА_2 права власності на спірне майно.

Суд касаційної інстанції зазначив, що визначене позивачкою право не підлягає захисту за статтею 392 ЦК, оскільки вона, вступивши до кооперативної організації, отримала лише право на набуття права власності у разі сплати пайових внесків у встановленому статутом порядку, а не саме право власності на нерухоме майно.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про те, що право власності на спірне нерухоме майно в позивачки в установленому законом порядку не виникло, а тому суди правильно відмовили у задоволенні позовних вимог щодо визнання права власності на квартиру за нею.

Щодо вимог про присудження ОК «Аквармарин» суми пайових внесків за 29,54 кв. м спірної квартири

Судами попередніх інстанцій встановлено, що на час звернення позивачки до суду з позовом ОК «Аквамарин» вже не був власником спірного майна, тому навіть сплата кооперативу коштів у стверджуваній позивачкою сумі не матиме наслідком зміну власника квартири за АДРЕСА_5.

КГС ВС зазначив, що позаяк на час виникнення цього спору титульним власником квартири за АДРЕСА_5 є ОСОБА_2, заявлення позивачкою будь-яких вимог, метою яких є позбавлення такого права відповідачки_2, має здійснюватися саме за позовними вимогами до неї, тоді як вимога про присудження ОК «Аквамарин» суми пайових внесків за 29,54 кв. м спірної квартири не є належним способом захисту відповідних прав ОСОБА_1.

Щодо вимог про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав та їх обтяжень на спірну квартиру

КГС ВС зазначив: якщо позивачка вважає, що її право порушене тим, що право власності зареєстроване за відповідачкою_2, то належним способом захисту може бути позов про витребування нерухомого майна, оскільки його задоволення, тобто рішення суду про витребування нерухомого майна із чужого незаконного володіння, є підставою для внесення відповідного запису до Державного реєстру прав.

Натомість вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності на це майно за незаконним володільцем не є необхідними для відновлення його права.

Задоволення позовної вимоги про скасування державної реєстрації права власності суперечить зазначеній імперативній вимозі закону, оскільки виконання судового рішення призведе до прогалин в Державному реєстрі прав у частині належності права власності на спірне майно.

Отже, замість скасування неналежного запису про державну реєстрацію в цьому Реєстрі має бути внесений належний запис про державну реєстрацію права власності позивача. Такий запис вноситься на підставі судового рішення про задоволення віндикаційного позову.

КГС ВС зауважив, що у спірних правовідносинах задоволення позову, який спрямований на позбавлення особи права власності, є можливим у разі встановлення порушеного відповідного права позивачки. Тобто заявлена до ОСОБА_2 позовна вимога про скасування рішення державного реєстратора є похідною від вимоги про визнання за ОСОБА_1 права власності на квартиру. Однак немає підстав для визнання права власності на квартиру за ОСОБА_1.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції, якими у задоволенні позову відмовлено, – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 05.06.2024 у справі № 909/142/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119806341>

3.5. Про визначення початку перебігу позовної давності у справах за позовами ФГВФО (як кредитора, що також діє в інтересах інших колишніх кредиторів), застосування ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»

та можливість надання Верховним Судом правового висновку щодо застосування норми права у разі незазначення в ухвалі про відкриття касаційного провадження такої підстави касаційного оскарження

Негативні наслідки від неправомірних дій пов'язаних з банком осіб як для банку, так і для його кредиторів (вкладників) настають саме з моменту віднесення банку до категорії неплатоспроможних та запровадження у ньому тимчасової адміністрації, оскільки відтоді у банку припиняється будь-яка діяльність, пов'язана зі здійсненням розрахункових операцій, повернення депозитів вкладників тощо.

У справах, у яких процедура ліквідації банку розпочалась до набрання чинності ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (тобто до 05.08.2021) і на момент внесення до ЄДР запису про державну реєстрацію припинення банку як юридичної особи зазначена норма Закону набрала чинності (тобто запис було внесено після 05.08.2021), позовну давність слід обраховувати з урахуванням приписів ч. 7 ст. 52 названого Закону.

Принцип «*jura novit curia*» надає право ВС не бути пов'язаним з юридичними аргументами скаржника, надати власну юридичну кваліфікацію спірним правовідносинам відповідно до встановлених обставин та в межах доводів і вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження. Цей принцип не надає права ВС після відкриття касаційного провадження у позапроцесуальний спосіб (без вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених приписами ГПК України) визначати підстави касаційного оскарження судових рішень у справі на стадії її розгляду

СП КГС ВС розглянула касаційну скаргу ФГВФО у справі за позовом скаржника до ОСОБА_1 про стягнення 95 997 097,30 грн.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що всупереч статутним положенням, нормам Закону України «Про банки і банківську діяльність», приписам НБУ заступник голови правління АТ «Фінростбанк» – ОСОБА_1 здійснила протиправні операції шляхом укладення договорів застави майнових прав за договорами міжбанківських вкладів та відступлення права вимоги за цими договорами для забезпечення вимог за кредитними договорами позичальників, що не мали реальної мети обслуговувати та повернути кредитні кошти, без оформлення належного та співмірного із сумою застави забезпечення, що призвело до заподіяння відповідачем шкоди банку та його кредиторам в розмірі 95 997 097,30 грн.

Рішенням господарського суду, залишеним без змін постановою апеляційного господарського суду, в задоволенні позову відмовлено.

Ухвалюючи зазначені судові рішення суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, дійшов висновку про обґрунтованість та доведеність позивачем позовних вимог про стягнення майнової шкоди в розмірі 95 997 097,30 грн, зазначивши, що відповідачем від імені АТ «Фінростбанк» укладались договори з надмірним ризиком (застава майнових прав за договорами банківського вкладу та відступлення права вимоги за цими договорами для забезпечення вимог за кредитними договорами позичальників, що не мали реальної мети обслуговувати та повернути кредитні кошти, без оформлення належного та співмірного із сумою

застави забезпечення), однак заступник голови правління Банку на ці факти не звернув уваги, наслідком чого стало здійснення АТ «Фінростбанк» економічно необґрунтованої операції щодо ТОВ «Приватконсалтинг», ТОВ «Бізнес та інформаційні технології» та ТОВ «Компанія з управління активами «Прайв'єд Еквіті» без жодного забезпечення.

Водночас під час розгляду справи ОСОБА_1 заявила клопотання про застосування позовної давності.

За висновками судів першої і апеляційної інстанцій, враховуючи правову позицію ВП ВС, викладену в постанові від 25.05.2021 у справі № 910/11027/18, перебіг позовної давності для заявлення ФГВФО вимоги до відповідача про відшкодування шкоди розпочався саме із 17.02.2015 (з наступного дня від дати затвердження виконавчою дирекцією ФГВФО акта про формування ліквідаційної маси ПАТ «Фінростбанк» від 16.02.2015) і, відповідно, закінчився 17.02.2018, тобто правовідносини виникли і закінчилися до набрання чинності ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» в редакції від 30.06.2021, на яку посилався позивач. Отже, місцевий і апеляційний господарські суди виснували про хибність тверджень позивача про те, що строк позовної давності спливає 08.07.2022.

ОЦІНКА СУДУ

СП КГС ВС погодилась з висновком судів першої і апеляційної інстанцій про законність та обґрунтованість заявлених вимог позивача до ОСОБА_1 про стягнення майнової шкоди в розмірі 95 997 097,30 грн.

Щодо визначення моменту настання негативних наслідків для кредиторів банку СП КГС ВС зазначила, що згідно зі ст. 29 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) та розділом III Положення про порядок складання і ведення реєстру акцептованих вимог кредиторів та задоволення вимог кредиторів банків, що ліквідуються, затвердженого рішенням виконавчої дирекції ФГВФО від 21.08.2017 № 3711 (в редакції, що діяла під час здійснення процедури ліквідації банку), *ФГВФО набуває право кредитора банку на всю суму, що підлягає відшкодуванню вкладникам такого банку відповідно до цього Закону на день початку процедури виведення ФГВФО банку з ринку, а також на суму нарахованого, але несплаченого регулярного збору до ФГВФО. ФГВФО також набуває прав кредитора на суму сплачених ФГВФО витрат, пов'язаних з процедурою виведення неплатоспроможного банку з ринку, а також на суму цільової позики, наданої банку протягом дії тимчасової адміністрації.*

Негативні наслідки від неправомірних дій пов'язаних з банком осіб як для банку, так і для його кредиторів (вкладників) настають саме з моменту віднесення банку до категорії неплатоспроможних та запровадження у ньому тимчасової адміністрації, оскільки відтоді у банку припиняється будь-яка діяльність, пов'язана зі здійсненням розрахункових операцій, повернення депозитів вкладників тощо.

ФГВФО та вкладники банку набувають статусу кредитора банку на день початку процедури виведення Фондом неплатоспроможного банку з ринку. При цьому за приписами чинного законодавства розмір шкоди (збитків), завданий кредиторам банку (зокрема і Фонду), визначається на підставі затвердження реєстру акцептованих вимог кредиторів та акта формування ліквідаційної маси банку, а отже, ФГВФО та інші

кредитори банку мають змогу оцінити розмір заподіяної їм шкоди (збитків) унаслідок неправомірних дій пов'язаних з банком осіб саме з моменту затвердження останнього з двох зазначених документів.

Відповідальність пов'язаних з неплатоспроможним банком осіб за заподіяння шкоди (збитків) його кредиторам та самому банку має дуалістичний характер: з одного боку, відповідальність пов'язаних осіб банку визначається як відповідальність перед самим банком, а з іншого – як відповідальність перед вкладниками та іншими кредиторами банку, оскільки відповідно до специфіки банківської діяльності банк оперує не лише власними коштами, а й значним обсягом коштів, залучених від своїх клієнтів. Тому заподіяна пов'язаними особами банку шкода (збитки) розглядаються не тільки як шкода (збитки) банку, але і як шкода (збитки), завдана кредиторам цього банку.

СП КГС ВС вважає, що шкода (збитки), завдана банку внаслідок неправомірних дій пов'язаних з банком осіб, унаслідок яких у банку виникла недостатність активів / майна для задоволення вимог кредиторів (вкладників), та шкода (збитки), завдана кредиторам банку внаслідок неправомірних дій пов'язаних з банком осіб, нерозривно пов'язані між собою та не можуть бути окремими «видами» шкоди (збитків), позаяк розмежування її на два окремі «види» суперечитиме закріпленому в чинному законодавстві головному завданню ФГВФО, яке він виконує під час виведення неплатоспроможного банку з ринку та його ліквідації – задоволення вимог кредиторів.

Зважаючи на викладене, СП КГС ВС відступила від висновку КГС ВС, наведеного в постанові від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22, стосовно того, що кредитори банку не можуть визнаватися особами, яким завдано шкоду (збитки), допоки банк не буде припинений як юридична особа. І саме з моменту припинення банку як юридичної особи слід вважати, що кредиторам завдано шкоду та можна оцінити її розмір.

При цьому СП КГС ВС частково погодилася з висновком КГС ВС, викладеним у наведеній постанові: «тільки після завершення ліквідаційної процедури (продажу активів) та припинення банку можна визначити точний розмір шкоди, завданої Фонду та іншим колишнім кредиторам банку», однак визнала за необхідне його уточнити, оскільки, на думку СП КГС ВС, після завершення ліквідаційної процедури та припинення банку можна визначити саме остаточний (залишковий) розмір шкоди (збитків), завданий ФГВФО та колишнім кредиторам банку.

Щодо визначення початку перебігу позовної давності у справах за позовами ФГВФО (як кредитора, що також діє в інтересах інших колишніх кредиторів) та застосування ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» СП КГС ВС зазначила таке.

Суди попередніх інстанцій дійшли правильних висновків щодо того, що положення ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у редакції, чинній на день звернення ФГВФО з позовом (згідно з якими ФГВФО має право звертатися з такими позовами до судів належної юрисдикції (в тому числі іноземних судів) протягом процедури ліквідації банку та трьох років після внесення запису про припинення банку як юридичної особи (спеціальна позовна давність)), не підлягають застосуванню у спірних правовідносинах, адже зміни до цього Закону були прийняті 30.06.2021 (названа норма набула чинності лише 05.08.2021), тобто через три

роки після спливу позовної давності щодо стягнення майнових збитків з відповідача у цій справі (за законодавством, яке було чинним на час виникнення спірних правовідносин).

Окрім того, що запис про державну реєстрацію припинення АТ «Фінростбанк» як юридичної особи було внесено до ЄДР 09.07.2019, тобто до набрання чинності ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (05.08.2021).

СП КГС ВС вважає, що позовна давність у спірних правовідносинах сплила 17.02.2018, тобто правовідносини у справі виникли і закінчилися до набрання чинності ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у редакції від 30.06.2021 (дата набрання чинності – 05.08.2021), а отже, така норма не підлягає застосуванню у спірних правовідносинах. На момент внесення до ЄДР запису про державну реєстрацію припинення АТ «Фінростбанк» як юридичної особи (09.07.2019) спеціальної позовної давності, передбаченої ч. 7 ст. 52 цього Закону, не існувало, позаяк зазначена стаття набрала чинності тільки 05.08.2021.

СП КГС ВС зауважила, що положення Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», якими внесені зміни до ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» стосовно права Фонду звертатися до осіб, які за законодавством несуть відповідальність за шкоду (збитки), завдану кредиторам, вимоги яких залишилися незадоволеними після завершення процедури ліквідації (абз. 3 ч. 1 ст. 52 Закону), та права Фонду звертатися до суду з позовом про відшкодування шкоди (збитків) протягом трьох років після внесення запису про припинення банку як юридичної особи (спеціальна позовна давність, ч. 7 ст. 52 Закону), не регулюють відносин, які належать до предмета цивільно-правового регулювання та виникли до набрання чинності ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують цивільну відповідальність особи, а також випадків, передбачених розділом Х «Прикінцеві та перехідні положення» названого Закону. При цьому поширення регулювання, передбаченого зазначеним розділом названого Закону, на відносини, які належать до предмета цивільно-правового регулювання і виникли та закінчилися до набрання чинності цим Законом, є можливим лише у тому випадку, коли вони пом'якшують або скасовують цивільну відповідальність особи.

У справах, у яких процедура ліквідації банку розпочалась до набрання чинності ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (тобто до 05.08.2021) і на момент внесення до ЄДР запису про державну реєстрацію припинення банку як юридичної особи зазначена норма Закону набрала чинності (тобто запис було внесено після 05.08.2021), позовну давність слід обчислювати з урахуванням приписів ч. 7 ст. 52 цього Закону.

Тож СП КГС ВС відступила від висновку КГС ВС, наведеного в постанові від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22, стосовно застосування ч. 7 ст. 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у спірних правовідносинах.

Щодо можливості надання правового висновку про застосування норми права (п. 3 ч. 2 ст. 287 ГПК України) у разі незазначення в ухвалі про відкриття касаційного провадження такої підстави касаційного оскарження (касаційне провадження відкрито тільки на підставі п. 1 ч. 2 ст. 287 ГПК України), СП КГС ВС зауважила ось що.

Якщо касаційне провадження відкрито на підставі п. 1 ч. 2 ст. 287 ГПК України, то ВС має:

- перевірити, чи стосується висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові ВС та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, подібних правовідносин. Якщо такий висновок стосується неподібних правовідносин, то суд постановляє ухвалу про закриття касаційного провадження;

- якщо висновок щодо застосування норми права, який викладений у постанові ВС та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, стосується подібних правовідносин, то ВС перевіряє, чи не було відступу від цього висновку (п. 4 ч. 1 ст. 296 ГПК України). У разі якщо відступу не було, ВС переглядає судові рішення відповідно до такого висновку (крім випадку, коли ВС вважає за необхідне відступити від зазначеного висновку);

- суд має враховувати висновок у постанові ВС, на який відсутнє посилання в касаційній скарзі, лише у тому разі, якщо у такій постанові міститься відступ від висновку щодо застосування норми права, наявність якого стала підставою для відкриття касаційного провадження.

У разі подання касаційної скарги на підставі п. 3 ч. 2 ст. 287 ГПК України скаржник повинен обґрунтувати, в чому саме полягає неправильне застосування норми матеріального права чи порушення норми процесуального права, щодо якої відсутній висновок ВС (у чому саме полягає помилка судів попередніх інстанцій при застосуванні відповідних норм права та як саме ці норми права судами були застосовано неправильно). Водночас *формування правового висновку не може залежати від обставин конкретної справи та зібраних у ній доказів і здійснюватися поза визначеними ГПК України межами розгляду справи судом касаційної інстанції.*

Принцип «*jura novit curia*» надає право ВС не бути пов'язаним з юридичними аргументами скаржника, надати власну юридичну кваліфікацію спірним правовідносинам, але лише відповідно до встановлених обставин та в межах доводів і вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження. Цей принцип не надає права ВС після відкриття касаційного провадження у позапроцесуальний спосіб (без вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених приписами ГПК України) визначати підстави касаційного оскарження судових рішень у справі на стадії її розгляду.

Переглядаючи справу в касаційному порядку, ВС, який відповідно до ч. 3 ст. 125 Конституції України є найвищим судовим органом, виконує функцію «суду права», а не «факту», а отже, *відповідно до ст. 300 ГПК України перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження*, та на підставі встановлених судами попередніх інстанцій фактичних обставин справи. Наведене не може свідчити про обмеження скаржника у праві на доступ до правосуддя та надмірний формалізм щодо змісту і вимог касаційної скарги.

Зважаючи на викладене, СП КГС ВС відступила від висновку, викладеного в постанові від 08.11.2023 у справі № 916/1489/22, щодо можливості надання правового висновку про застосування норми права на підставі п. 3 ч. 2 ст. 287 ГПК України у разі

незазначення в ухвалі про відкриття касаційного провадження такої підстави касаційного оскарження.

За результатами касаційного провадження касаційну скаргу залишено без задоволення, рішення суду першої інстанції та постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови СП КГС ВС від 04.06.2024 у справі № 916/3724/21 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119840738>

3.6. Про відсутність правових підстав для нарахування та стягнення з державної іпотечної установи інфляційних втрат і трьох процентів річних за прострочення сплати відсоткового доходу за облігаціями протягом дії в Україні воєнного стану

З п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України вбачається, що законодавець передбачив особливості у регулюванні наслідків прострочення виконання (невиконання, часткового виконання) певних грошових зобов'язань. Тобто в період існування особливих правових наслідків – протягом дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування, до позичальника застосовуються особливі наслідки – звільнення від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу.

Тлумачення наведеної норми свідчить, що законодавством встановлено особливості регулювання наслідків прострочення саме позичальником виконання (невиконання, часткового виконання) грошових зобов'язань за договором, відповідно до якого позичальнику було надано позику. Тобто законодавець чітко не визначив, що зобов'язання мають виникати саме із договорів позики, а вказав на виникнення зобов'язань за договорами, відповідно до яких позичальнику було надано позику. Договір позики вважається основною підставою виникнення позикових відносин.

На відносини, які виникають при емісії облігацій, поширюються загальні правила позики з урахуванням особливостей таких відносин

КГС ВС розглянув касаційну скаргу НБУ у справі за позовом скаржника до державної іпотечної установи, за участю третіх осіб – КМУ, ПАТ, Міністерства економіки України, про стягнення заборгованості зі сплати відсоткового доходу за 14-відсотковий період за облігаціями у кількості 9 464 штук, що належали позивачу, а також нараховані інфляційні втрати і три проценти річних за період з 19.11.2020 до 18.10.2021.

ОЦІНКА СУДУ

Причиною звернення з касаційною скаргою стала незгода позивача з рішенням суду першої інстанції в частині відмови у задоволенні позову про стягнення інфляційних втрат та трьох процентів річних, нарахованих на підставі ч. 2 ст. 625 ЦК України за період з 24.02.2022 до 25.05.2022, у зв'язку із застосуванням судами до правовідносин сторін у цій справі норм п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України.

Відповідно до ч. 2 ст. 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану» та доповнено розділ «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України п. 18 такого змісту: «У період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем)».

Із п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України вбачається, що законодавець передбачив особливості у регулюванні наслідків прострочення виконання (невиконання, часткового виконання) певних грошових зобов'язань. Така особливість проявляється:

1) у періоді існування особливих правових наслідків. Таким є період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування;

2) у договорах, на які поширюються специфічні правові наслідки. Ними є договір позики, кредитний договір, у тому числі договір про споживчий кредит, тобто договори, відповідно до яких позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем);

3) у встановленні спеціальних правових наслідків прострочення виконання (невиконання, часткового виконання). Такі наслідки полягають в тому, що позичальник звільняється від відповідальності, визначеної ч. 2 ст. 625 ЦК України, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. У разі якщо неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24.02.2022 за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, вони підлягають списанню кредитором (позикодавцем).

Тобто в період існування особливих правових наслідків – протягом дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення

або скасування до позичальника застосовуються особливі наслідки – звільнення від відповідальності, визначеної ст. 625 цього Кодексу.

КГС ВС наголосив, що тлумачення неведеної норми свідчить, що законодавством встановлено особливості регулювання наслідків прострочення саме позичальником виконання (невиконання, часткового виконання) грошових зобов'язань за договором, відповідно до якого позичальнику було надано позику. Тобто законодавець чітко не визначив, що зобов'язання мають виникати саме із договорів позики, як про це помилково стверджує скаржник, а вказав на виникнення зобов'язань за договорами, відповідно до яких позичальнику було надано позику.

У ст. 1046 ЦК України зазначено, що за своїми ознаками договір позики є реальним, оплатним або безоплатним, одностороннім, строковим або безстроковим. А сам договір позики вважається укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Із аналізу ст. 8, 11 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» вбачається, що відносинам, які виникають при обігу цінних паперів, зокрема облігацій, притаманні властивості правовідносин позики, а саме: 1) передача однією стороною (власником (першим власником) облігацій) іншій стороні (емітенту) коштів; 2) обов'язок сторони, яка одержала кошти (емітента), повернути стороні, яка надала такі кошти (власникові (першому власникові) облігацій) таку саму суму коштів (вартість облігацій) та сплатити дохід за такими облігаціями (постанова ВС від 25.07.2019 у справі № 910/10553/18).

При цьому норми п. 2 ч. 1 ст. 195 ЦК України та Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» констатують, що облігація як цінний папір є документом, який посвідчує (підтверджує) відносини позики між власником облігації та емітентом.

КГС ВС зауважив, що на відносини, які виникають при емісії облігацій, поширюються загальні правила позики з урахуванням особливостей таких відносин.

Правовідносини державної іпотечної установи та ПАТ «Дельта Банк», які виникли на підставі договорів купівлі-продажу облігацій, неодноразово досліджувалися судами України. Так, у судових рішеннях зазначено, що державна іпотечна установа як емітент облігацій є позичальником у правовідносинах з НБУ як новим власником цих облігацій. Відповідно до правовідносин сторін у цій справі за аналогією права підлягають застосуванню норми п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України щодо звільнення державної іпотечної установи як позичальника (названа норма не містить обмеження кола осіб, на яких вона поширюється) від відповідальності за прострочення виконання (невиконання, часткового виконання) зобов'язань за договором позики (договором, до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем)).

Зміст п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України не свідчить, що при застосуванні зазначених норм судам необхідно оцінювати причини невиконання особою зобов'язання щодо повернення суми позивачу та/або процентів за користування

позикою та у випадку встановлення, що таке невиконання є неодноразовим, систематичним, умисним та без наявності на це будь-яких підстав, надає суду право виснувати, що до таких правовідносин положення цього пункту не можуть бути застосовані.

КГС ВС відхилив доводи скаржника, зауваживши, що одночасне внесення Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України та Закону України «Про споживче кредитування» не свідчить про те, що зазначений розділ ЦК України доповнено п. 18 саме з метою підтримки позичальників – громадян, подібного не містить і сам зміст цього пункту. Відповідні доводи скаржника в цій частині є довільним трактуванням ним відповідних норм чинного законодавства.

Ураховуючи, що державна іпотечна установа як емітент облігацій є позичальником у правовідносинах з НБУ як новим власником цих облігацій, тобто до правовідносин сторін у цій справі за аналогією права підлягають застосуванню норми п. 18 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» ЦК України, КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність правових підстав для нарахування та стягнення з державної іпотечної установи інфляційних втрат та трьох процентів річних, нарахованих за період з 24.02.2022 до 25.05.2022.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.06.2024 у справі № 910/10901/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119840755>

4. Справи щодо земельних відносин та права власності

4.1. Щодо надмірності вимоги про знесення самочинного будівництва у разі погодження при укладенні мирової угоди власником земельної ділянки будівництва на ній

Знесення самочинного об'єкта нерухомості є крайньою мірою впливу на забудовника і можливе лише тоді, коли використано всі передбачені законодавством заходи з метою усунення порушень та неможлива перебудова об'єкта нерухомості чи особа відмовляється від здійснення такої перебудови.

У цій справі прокурор не заявляє вимог про перебудову чи приведення спірних правовідносин у правове поле іншим чином, крім знесення нерухомого майна. Позовні вимоги обґрунтовано тим, що будівництво багатопверхового житлового комплексу здійснюється на земельній ділянці, яка не сформована (кадастровий номер не присвоєно), зазначена земельна ділянка самовільно захоплена, відомості до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно щодо об'єктів, які перебувають на цій ділянці, внесені незаконно на підставі неналежних документів. Тобто прокурор доводить суду, що будівництво проводиться відповідачем самочинно з огляду на відсутність будь-яких прав на земельну ділянку під цим будівництвом.

Водночас прокурором пред'явлено позов в інтересах власника земельної ділянки, а висловленим при укладенні мирової угоди волевиявленням міська рада погодилася з будівництвом відповідачем на цій ділянці житлового комплексу та з подальшим оформленням прав на неї у встановленому порядку.

За таких обставин та з огляду на норми ст. 375. 376 ЦК України доводи прокурора про знесення самочинного будівництва є надмірними, враховуючи правові наслідки надання власником земельної ділянки згоди на її використання та можливість у подальшому визнання права власності на такий об'єкт

КГС ВС розглянув касаційну скаргу прокурора у справі за позовом прокурора в інтересах держави в особі міської ради до ТОВ «Маяк Інвест Холдинг» про визнання незаконним та скасування рішення з одночасним припиненням права власності, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом зобов'язання вчинити певні дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням суду першої інстанції поданий у цій справі позов прокурора задоволено повністю. Визнано, що самочинне будівництво об'єкта нерухомого майна без відповідних документів, що дають право на таке будівництво, а також на земельній ділянці, яка для таких цілей не виділялась, істотно порушує права та інтереси держави.

Ухвалою апеляційного господарського суду затверджено мирову угоду між позивачем та відповідачем з викладенням її тексту в резолютивній частині ухвали, рішення місцевого господарського суду визнано нечинним, а провадження у справі закрито.

Відповідно до умов згаданої мирової угоди відповідач, зокрема, зобов'язується протягом 12 місяців з моменту затвердження цієї мирової угоди судом апеляційної інстанції виконати усі обов'язкові дії, передбачені для забудовника чинним земельним та містобудівним законодавством, а саме законами України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про архітектурну діяльність», ЦК України, ЗК України, щодо належного оформлення у встановленому порядку всіх необхідних документів щодо закінченого будівництвом (реконструюванням) об'єкта нерухомого майна – житлового комплексу в місті Харкові.

Водночас позивач, з урахуванням загального строку виконання прийнятих відповідачем на себе зобов'язань, зобов'язується протягом розумних строків, але не більш ніж протягом дев'яти місяців з моменту затвердження цієї мирової угоди судом вжити заходів щодо затвердження відповідачу землевпорядної документації з визначенням категорії і цільового призначення відповідної земельної ділянки, оформлення прав користування нею та укладання договору оренди цієї земельної ділянки для будівництва та обслуговування багатоквартирного житлового комплексу; внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відповідного запису щодо права оренди цієї земельної ділянки.

У касаційній скарзі прокурор просив скасувати ухвалу апеляційного господарського суду і передати справу для продовження розгляду. Касаційну скаргу обґрунтовано тим, що окремі умови затвердженої судом мирової угоди є завідомо невиконуваними, оскільки за обставин фактично побудованої будівлі вже неможливо отримати дозвільні документи для реконструкції. Додатково прокурор посилався на недотримання відповідачем містобудівних умов та обмежень і порушення ним порядку виконання підготовчих та будівельних робіт.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що мирова угода є вираженням взаємного волевиявлення сторін, що спрямоване на вирішення спору між ними на основі компромісу та припинення його подальшого судового розгляду. У ній можуть вирішуватися питання, що стосуються виключно прав і обов'язків сторін.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії (ч. 3 ст. 192 ГПК України).

Укладення мирової угоди як способу реалізації процесуальних прав є правом сторони, яке, в свою чергу, згідно з процесуальним законом неможливо реалізувати, якщо такі дії суперечать законодавству або це призводить до порушення чиїхось прав і охоронюваних законом інтересів.

КГС ВС виснував: щоб новостворене майно стало об'єктом цивільно-правових відносин, потребується виконання трьох умов: 1) завершення будівництва; 2) прийняття в експлуатацію; 3) державна реєстрація. Без виконання цих умов особа вважається лише власником матеріалів, обладнання тощо, яке було використано у процесі цього будівництва (створення майна).

Правові наслідки самочинної забудови, здійсненої власником на його земельній ділянці, встановлюються ст. 376 ЦК України, згідно з якою житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються самочинним будівництвом, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи чи належно затвердженого проєкту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил. Особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього. Право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, що не була їй відведена для цієї мети, за умови надання земельної ділянки у встановленому порядку особі під уже збудоване нерухоме майно.

Отже, наявність хоча б однієї із трьох зазначених у ч. 1 ст. 376 ЦК України ознак свідчить про те, що об'єкт нерухомості є самочинним.

Особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього.

КГС ВС зауважив, що при вирішенні позову про визнання права власності на самочинно збудоване нерухоме майно суд має виходити з того, що право на виконання будівельних робіт виникає у забудовника лише за наявності документів, які надають право виконувати будівельні роботи та передбачені статтями 27, 29–31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», а також у встановлених законом випадках отримання дозволу на виконання будівельних робіт (ст. 34, 37 цього Закону).

Право власності на самочинно збудоване нерухоме майно може бути за рішенням суду визнане за особою, яка здійснила самочинне будівництво на земельній ділянці, що не була їй відведена для цієї мети, за умови надання земельної ділянки у встановленому порядку особі під уже збудоване нерухоме майно. У разі істотного відхилення від проєкту, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших

осіб, істотного порушення будівельних норм і правил суд за позовом відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування може постановити рішення, яким зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову.

Якщо проведення такої перебудови є неможливим або особа, яка здійснила (здійснює) будівництво, відмовляється від її проведення, таке нерухоме майно за рішенням суду підлягає знесенню за рахунок особи, яка здійснила (здійснює) будівництво. Особа, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, зобов'язана відшкодувати витрати, пов'язані з приведенням земельної ділянки до попереднього стану.

Водночас необхідно враховувати, що знесення самочинного об'єкта нерухомості є крайньою мірою впливу на забудовника і можливе лише тоді, коли використано всі передбачені законодавством заходи з метою усунення порушень та неможлива перебудова об'єкта нерухомості чи особа відмовляється від здійснення такої перебудови.

КГС ВС наголосив, що прокурор не заявляв вимог про перебудову чи приведення спірних правовідносин у правове поле іншим чином, крім знесення нерухомого майна. При цьому позовні вимоги він обґрунтував тим, що будівництво багатопверхового житлового комплексу здійснюється на земельній ділянці, яка не сформована (кадастровий номер не присвоєно), зазначена земельна ділянка самовільно захоплена, відомості до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно щодо об'єктів, які перебувають на ній, внесені незаконно на підставі неналежних документів. Тобто прокурор доводив суду, що будівництво проводиться відповідачем самочинно з огляду на відсутність будь-яких прав на земельну ділянку під цим будівництвом.

Прокурором пред'явлено позов в інтересах власника земельної ділянки, а висловленим при укладенні мирової угоди волевиявленням міська рада погодилася з будівництвом відповідачем на цій ділянці житлового комплексу та з подальшим оформленням прав на неї у встановленому порядку.

З огляду на норми ст. 375, 376 ЦК України КГС ВС зазначив, що доводи прокурора про знесення самочинного будівництва є надмірними, враховуючи правові наслідки надання власником земельної ділянки згоди на її використання та можливість у подальшому визнання права власності на такий об'єкт.

Касаційну скаргу залишено без задоволення, а ухвалу суду апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 22.05.2024 у справі № 922/436/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119557509>.

5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Про обов'язок гаранта сплатити кошти за гарантією

Гарант не має права робити власні висновки щодо наявності чи відсутності обов'язку принципала, а зобов'язаний платити за гарантією, якщо вимога та додані

документи (якщо вони передбачені умовами гарантії) за зовнішніми ознаками відповідають умовам гарантії

КГС ВС розглянув касаційну скаргу уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у справі за позовом Компанії (бенефіціар) до Банку (гарант), третя особа – Товариство (принципал) про стягнення повної суми гарантії як забезпечення виконання договору поставки.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У справі, що розглядалася, гарант відмовив бенефіціару в задоволенні вимог за банківською гарантією, посилаючись на закінчення строку дії договору. Кредитор (бенефіціар), не погоджуючись з відмовою гаранта, подав до господарського суду позов про стягнення грошової суми відповідно до виданої банком гарантії. Позивач зазначив, що відповідач порушив умови банківської гарантії в частині сплати повної суми гарантії забезпечення виконання зобов'язання у зв'язку з неналежним виконанням Товариством (третя особа) зобов'язань за договором про поставку бар'єрного огороження.

Місцевий господарський суд відмовив у позові, мотивуючи це тим, що позивач не надав до суду доказів, які б підтверджували настання гарантійного випадку та обов'язку відповідача сплатити кошти за банківською гарантією.

Суд апеляційної інстанції рішення місцевого господарського суду скасував та ухвалив нове рішення, яким позов задовольнив. Він виходив з того, що відповідно до ст. 560, 563, 565 ЦК України у відповідача виник обов'язок сплатити позивачу кошти відповідно до умов гарантії, оскільки принципал (третя особа) порушив зобов'язання, яке було забезпечено банківською гарантією, наданою Банком. При цьому апеляційний суд виходив з помилковості висновку суду першої інстанції про те, що внаслідок ненадання позивачем доказів на підтвердження порушення третьою особою зобов'язань за договором поставки виключається обов'язок у гаранта сплатити кошти за банківською гарантією.

Справа була передана на розгляд ОП КГС ВС.

Перед ОП КГС ВС постало питання, чи має право гарант робити власні висновки щодо наявності чи відсутності обов'язку принципала, чи гарант зобов'язаний платити, якщо вимога та додані документи (якщо вони передбачені умовами гарантії) за зовнішніми ознаками відповідають умовам гарантії.

ОП КГС ВС зазначила, що призначенням інституту гарантії (§ 4 гл. 49 ЦК України) є надання упевненості учасникам обороту в тому, що бенефіціар гарантовано і швидко одержить платіж, якщо надасть документи, передбачені гарантією (наприклад, товарно-транспортну накладну, акт приймання-передачі виконаних робіт тощо), причому навіть і в тому випадку, коли між принципалом і бенефіціаром існує спір щодо виконання зобов'язання. Запорукою тому має бути надійність банківської системи.

У механізмі забезпечувального інституту гарантії беруть участь три суб'єкти – бенефіціар, принципал та гарант, зазначені правочини не пов'язують всіх їх одночасно.

Так, договір між бенефіціаром і принципалом, з якого виникає основне зобов'язання, пов'язує лише бенефіціара і принципала, але не гаранта. Договір між принципалом і гарантом пов'язує лише принципала і гаранта, але не бенефіціара. Односторонній правочин щодо видачі гарантії створює обов'язки лише для гаранта (ч. 3 ст. 202 ЦК України), а бенефіціар є кредитором у відповідному грошовому зобов'язанні.

ОП КГС ВС зазначила, що забезпечувальна функція банківської гарантії виявляється у відносинах між бенефіціаром та принципалом, а не між бенефіціаром та гарантом. Натомість у відносинах між бенефіціаром та гарантом виникає окреме грошове зобов'язання, незалежне від зобов'язання за участю бенефіціара та принципала. Тому гарант має сплатити грошову суму, якщо виконані саме умови гарантії. Втручатися у відносини між бенефіціаром та принципалом, зокрема вирішувати, чи виконав принципал грошове зобов'язання за договором між бенефіціаром та принципалом, а отже, чи припинене основне зобов'язання виконанням, гарант не має права.

Зважаючи на викладене, ОП КГС ВС дійшла висновку, що законодавчі положення про те, що гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником; гарант зобов'язаний сплатити кредиторі грошову суму в разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, слід розуміти так, що звернення бенефіціара до гаранта з вимогою сплатити грошову суму у випадку, коли принципал не порушив основного зобов'язання (наприклад, якщо воно припинене виконанням або з інших підстав чи є недійсним), є правопорушенням. Водночас це правопорушення спрямоване проти принципала, а не проти гаранта, і воно не впливає на обов'язок гаранта зі сплати відповідної суми за гарантією.

Кредитор-бенефіціар має право вимоги як за основним зобов'язанням, так і за незалежною від цього зобов'язання гарантією. Якщо він не отримає виконання за основним зобов'язанням, то, пред'явивши вимогу гаранту, отримає виконання.

ОП КГС ВС також наголосила, що норми ГК України і ЦК України, якими врегульовано забезпечення виконання зобов'язання гарантією та її правова природа, слід розуміти так: гарант не має права робити власні висновки щодо наявності чи відсутності обов'язку принципала, а зобов'язаний платити за гарантією, якщо вимога та додані документи (якщо вони передбачені умовами гарантії) за зовнішніми ознаками відповідають умовам гарантії. Стаття 565 ЦК України визначає вичерпний перелік випадків, коли гарант має право відмовитися від задоволення вимоги кредитора. Цей перелік, зокрема, не містить такої підстави для відмови гаранта від платежу як відсутність чи недоведення бенефіціаром порушення основного зобов'язання боржником.

Щодо доводів скаржника про несвоєчасність доставки банку (гаранту) вимоги про виплати грошової суми за умовами гарантії, що за ч. 1 ст. 565 ЦК України є однією з підстав відмови в задоволенні вимог кредитора (якщо вимога або додані до неї документи подані гарантові після закінчення строку дії гарантії), ОП КГС ВС зазначила, що відповідно до ч. 1 ст. 565 ЦК України гарант має право відмовитися від задоволення

вимоги кредитора, якщо вимога або додані до неї документи не відповідають умовам гарантії або якщо вони подані гарантові після закінчення строку дії гарантії.

Ураховуючи, що позивач направив вимогу з виплати гарантійної суми гаранту поштою на поштову адресу відповідача (гаранта), що підтверджено поштовим описом вкладення, поштовою квитанцією з номером ідентифікатора, рекомендованим повідомленням про вручення, ОП КГС ВС вважає, що гарант отримав вимогу своєчасно.

За результатом розгляду касаційної скарги, ОП КГС ВС погодилась з висновками суду апеляційної інстанції про наявність підстав для задоволення позову, але з мотивів, наведених у постанові.

ОП КГС ВС відступила від висновку, наведеного в постанові ОП КГС ВС від 18.06.2021 у справі № 910/16898/19, про те, що при вирішенні спору про існування обов'язку гаранта сплатити за гарантією до предмета доказування входить дослідження наявності чи відсутності виникнення порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 17.05.2024 у справі № 910/177772/20 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119618126>.

5.2. Про застосування наказів Міністерства енергетики України від 28.03.2022 № 140 та від 15.06.2022 № 206 до правовідносин купівлі-продажу електричної енергії за «зеленим» тарифом у період дії воєнного стану в Україні

У відносинах між гарантованим покупцем та виробниками електричної енергії за «зеленим» тарифом, які виникли у період до введення воєнного стану в Україні та до прийняття Міністерством енергетики України наказів від 28.03.2022 № 140 (далі – наказ № 140) та від 15.06.2022 № 206 (далі – наказ № 206), а також у правовідносинах, які виникли під час дії воєнного стану в Україні (особливого періоду в розумінні положень ст. 16 Закону України «Про ринок електричної енергії»), строк виконання грошового зобов'язання гарантованого покупця у розмірі 100 % оплати за поставлену електричну енергію за «зеленим» тарифом визначається виключно за умовами двостороннього договору та вимогами Порядку купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом, затвердженого постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26.04.2019 № 641 (далі – Порядок № 641). При цьому розмір коштів, що підлягають сплаті за поставлену електричну енергію, має обчислюватися з урахуванням положень, викладених у зазначених наказах

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ДП «Гарантований покупець» у справі за позовом Товариства до ДП «Гарантований покупець» про стягнення на підставі укладеного сторонами договору заборгованості зі сплати вартості придбаної електроенергії за «зеленим» тарифом, яка складається із суми основного боргу, трьох процентів річних та інфляційних втрат.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги обґрунтовано неналежним виконанням відповідачем своїх зобов'язань за договором щодо сплати вартості придбаної електроенергії за «зеленим» тарифом, зокрема, за період з лютого по липень 2022 року.

Заперечуючи проти задоволення позовних вимог, відповідач указував на відсутність прострочення виконання зобов'язання, з огляду на положення наказів № 140, 206, якими врегульовано здійснення ДП «Гарантований покупець» розрахунків з виробниками електричної енергії за «зеленим» тарифом, у тому числі з позивачем, на період дії воєнного стану в Україні

Рішенням суду першої інстанції позовні вимоги задоволено частково.

Суд апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції скасував, частково задовольнив позовні вимоги в редакції своєї постанови.

Суди попередніх судових інстанцій виходили з того, що накази № 140, 206 хоча і закріплюють забезпечення виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з альтернативних джерел, мінімальною оплатою, однак не звільняють відповідача від обов'язку повного розрахунку.

ОЦІНКА СУДУ

Метою наказів № 140, 206 визначено забезпечення безпеки постачання електричної енергії споживачам та уникнення ризиків призупинення діяльності виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії в умовах воєнного стану.

Міністерство енергетики України змінило відсоткове співвідношення розподілу коштів між виробниками за «зеленим» тарифом з метою збереження можливості для всіх виробників здійснювати виробництво електричної енергії з альтернативних джерел. Обов'язок розподілу було покладено на ДП «Гарантований покупець» залежно від коштів, що наявні на його поточному рахунку та надходять від продажу електричної енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії.

Надаючи правову оцінку змісту наказів 140, 206, ОП КГС ВС зробила висновок, що наказ № 206, як і попередній наказ № 140, жодним чином не обмежує права позивача як виробника електричної енергії за «зеленим» тарифом на отримання повної вартості проданої електричної енергії, встановленої укладеним сторонами у справі договором, а також не змінює термінів виникнення та виконання грошових зобов'язань гарантованого покупця щодо проведення остаточних розрахунків за договором та пунктом 10.4 Порядку № 641.

Водночас ОП КГС ВС наголосила на тому, що у відносинах між гарантованим покупцем та виробниками електричної енергії за «зеленим» тарифом, які виникли у період до введення воєнного стану в Україні та до прийняття наказів № 140, 206, а також у правовідносинах, які виникли під час дії воєнного стану в Україні (особливого періоду в розумінні положень статті 16 Закону України «Про ринок електричної енергії»), строк виконання грошового зобов'язання гарантованого покупця у розмірі 100 % оплати за поставлену електричну енергію за «зеленим» тарифом визначається виключно за умовами двостороннього договору та вимогами Порядку № 641. При цьому розмір коштів, що підлягають сплаті за поставлену електричну енергію, має обчислюватися з урахуванням положень, викладених у наказах № 140, 206.

Зважаючи на встановлені судами попередніх інстанцій обставини щодо ненадання відповідачем розрахунків і доказів відсутності на поточному рахунку коштів, які б дали змогу оплатити повну вартість отриманої продукції, ОП КГС ВС зазначила про відсутність підстав для тлумачення норм наказу № 206 як такого, що змінює чи припиняє обов'язок ДП «Гарантований покупець» здійснити своєчасний розрахунок відповідно до чинного законодавства, Порядку № 641 та укладеного між сторонами договору.

Водночас ОП КГС ВС зауважила, що Міністерство енергетики України наказом від 01.04.2024 № 136 скасувало дію наказу № 206, яким для ДП «Гарантований покупець» встановлювались мінімальні відсотки виплат виробникам електроенергії з відновлювальних джерел електроенергії вартості отриманої електроенергії.

З огляду на викладене ОП КГС ВС залишила касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 21.06.2024 у справі № 910/4439/23 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120065336>.

6. Процесуальні питання

6.1. Щодо судового збору за подання до господарського суду заяви про забезпечення доказів

Розглядаючи клопотання учасника справи про відстрочення, розстрочення, зменшення розміру або звільнення від сплати судового збору, суди першочергово мають встановлювати: 1) чи передбачає законодавство сплату судового збору за подання документа чи вчинення певної дії; 2) якщо так, то чи визначає законодавство ставку судового збору.

За умови, що сплата судового збору не передбачена, суд має відмовити у задоволенні клопотання з підстави відсутності в учасника справи обов'язку його сплати. У такому разі питання про прийняття заяви / скарги до розгляду вирішується в загальному порядку

ОП КГС ВС розглянула касаційну скаргу ТОВ «Рівнегаз збут» у справі за позовом ТОВ «Рівнегаз збут» до АТ «Оператор газорозподільної системи «Рівнегаз», ТОВ «Оператор газотранспортної системи України», ТОВ «Газопостачальна компанія «Нафтогаз Трейдинг» про зобов'язання вчинити певні дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

У судовому засіданні представник позивача подав заяву про забезпечення доказів, у якій просив суд забезпечити докази у справі шляхом витребування у відповідача_1 певної інформації та підтвердних документів. У заяві про забезпечення доказів представник позивача також просив суд відстрочити сплату судового збору за її подання до ухвалення судового рішення у справі.

Ухвалою господарського суду, залишеною без змін постановою апеляційного господарського суду, відмовлено у вимозі позивача про відстрочення сплати судового збору за подання заяви про забезпечення доказів. Заяву позивача про забезпечення доказів повернуто заявнику з тих підстав, що позивач не підпадає під категорію осіб,

яким суд, враховуючи їх майновий стан, може своєю ухвалою за їх клопотанням відстрочити сплату судового збору, і ані предмет позову у цій справі, ані заява про забезпечення доказів не спрямовані на захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю.

ОЦІНКА СУДУ

ОП КГС ВС зазначила, що норми п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» не закріплюють ставки судового збору за подання до господарського суду заяви про забезпечення доказів, обов'язок щодо сплати якого визначений ГПК України.

Отже, у цьому випадку простежується юридична колізія, що впливає з розбіжностей у застосуванні норм ГПК України та Закону України «Про судовий збір».

Закон України «Про судовий збір» визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору. У цій частині норми названого Закону є спеціальними щодо норм ГПК України.

У разі наявності колізії між загальним та спеціальним законом застосовуються норми спеціального закону. За принципом «*lex specialis*» (лат. – спеціальний закон, спеціальна норма) за наявності розбіжностей між загальним і спеціальним законом діє спеціальний закон.

ОП КГС ВС дійшла висновку про те, що незалежно від аргументів скаржника щодо судового збору, які наводилися ним при поданні заяви про забезпечення доказів, у цій справі суд першої інстанції мав самостійно здійснити аналіз норм Закону України «Про судовий збір» та вирішити, чи застосувати або не застосувати їх.

Розглядаючи клопотання учасника справи про відстрочення, розстрочення, зменшення розміру або звільнення від сплати судового збору, суди першочергово мають встановлювати: 1) чи передбачає законодавство сплату судового збору за подання документа чи вчинення певної дії; 2) якщо так, то чи визначає законодавство ставку судового збору.

За умови, що сплата судового збору не передбачена, суд має відмовити у задоволенні клопотання з підстави відсутності в учасника справи обов'язку його сплати. У такому разі питання про прийняття заяви / скарги до розгляду вирішується в загальному порядку.

Оскільки ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» не встановлює ставки судового збору за подання до господарського суду заяви про забезпечення доказів, висновки судів попередніх інстанцій щодо наявності підстав для повернення заяви скаржнику є передчасними і такими, що зроблені з порушенням вимог чинного законодавства.

ОП КГС ВС не вбачає підстав для відступу від висновку, викладеного в постанові КГС ВС від 03.07.2019 у справі № 911/1521/18, про те, що Закон України «Про судовий збір» визначає ставки судового збору за подання заяви про забезпечення доказів при зверненні до суду загальної юрисдикції та до адміністративного суду. Водночас ст. 4 цього Закону не передбачає сплату судового збору за подання до господарського суду заяви про забезпечення доказів (аналогічний висновок викладений у постановках КГС ВС від 07.10.2021 у справі № 903/834/20, від 21.01.2022 у справі № 910/15737/20).

За результатом розгляду касаційної скарги ОП КГС ВС рішення судів попередніх інстанцій скасувала, справу у скасованій частині направила для розгляду до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 07.06.2024 у справі № 918/907/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119618089>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за червень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2024. – 55 с.

¹**Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://wa.me/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua